

Kázeňské řízení v penitenciární praxi

Bc. Jan Malý

Diplomová práce
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Institut mezioborových studií
akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jan Malý**
Osobní číslo: **H138226**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Kázeňské řízení v penitenciární praxi**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně č. 7/2014, včetně příloh, případně podle dalších materiálů. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na historii trestů a pochval;
- kázeňské řízení v penitenciaristice;
- kázeňské řízení v současné penitenciární praxi.

Součástí práce bude sociologický průzkum zaměřený na vliv kázeňského řízení na chování odsouzených.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HANUŠ, B. Primární základy penologie. Praha: Univerzita J. A. Komenského Praha, 2005.

JŮZL, M. Penitenciariстика a penologie. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2012.

JŮZL, M. Penitenciariстика a penologie II. Dějiny penitenciariстики jako vědy žaláři.

Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2013.

PÁL, L. Penitenciární pedagogika. Bratislava: Správa SNV SSR, 1985.

SOCHŮREK, J. Kapitoly z penologie: Úvod do teorie trestu a trestání. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Institut mezioborových studií

Datum zadání diplomové práce:

4. prosince 2015

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2016

V Brně dne 4. prosince 2015

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
ředitel ústavu

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk diplomové práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – diplomovou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen připouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem diplomové práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na diplomové práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně 30. 3. 2016

.....
podpis diplomanta

ABSTRAKT

Práce se zabývá odměňováním a kázeňským trestáním odsouzených a jeho historickým vývojem na území České republiky. Podrobněji se zabývá průběhem kázeňského řízení v současnosti, požadavky kladenými na rozhodnutí o uložení kázeňského trestu a uvádí, jaké následky pro odsouzeného s sebou uložení kázeňského trestu přináší. Na několika praktických případech dokládá složitost kázeňského řízení, zejména z hlediska dokazování. Výzkumná část je zaměřena na efektivitu kázeňského řízení z pohledu zaměstnanců Vězeňské služby s kázeňskou pravomocí a vliv legislativních změn na kvantitativní rozložení odměn a kázeňských trestů.

Klíčová slova:

Vězení, vězeňská služba, program zacházení, tábory nucených prací, výkon trestu, výkon vazby, účel výkonu trestu, kázeňské tresty, kázeňské řízení.

ABSTRACT

This thesis deals with rewarding and disciplinary punishment of inmates and its historical development in Czech republic. In detail this work deals with course of disciplinary proceedings at present time, requirements on sentencing decision and consequences of the sentencing for the inmate. On several practical examples this thesis illustrates complexity of disciplinary proceedings especially from perspective of proving guilt. Research part of the this work concentrates on effectivity of disciplinary proceedings from perspective of Prison Service employees with disciplinary competence and influence of legislation changes on quantitative distribution of rewards and disciplinary punishments.

Keywords:

Prison, prison service, program of treatment, forced labor camps, imprisonment, detention, purpose of serving the sentence, disciplinary punishments, course of disciplinary proceeding.

Děkuji vedoucímu diplomové práce doc. PhDr. Miloslavu Jůzlovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, moudré připomínky, trpělivost a konzultace, které mi poskytl při zpracování diplomové práce. Dále děkuji své manželce za velkou psychickou podporu

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 HISTORIE NÁSTROJŮ SOCIÁLNÍ KONTROLY	13
1.1 HISTORICKÁ HUMANIZACE NÁSTROJŮ SOCIÁLNÍ KONTROLY	13
2 KÁZEŇSKÁ ŘÍZENÍ V PENITENCIARISTICE	17
2.1 VÝVOJ KÁZEŇSKÉHO TRESTÁNÍ VĚZNĚNÝCH OSOB	18
2.1.1 Zemské donucovací pracovny	19
2.2 VÝVOJ KÁZEŇSKÝCH TRESTŮ VE 20. STOLETÍ	21
2.2.1 Tábory nucené práce	21
2.3 ROZHOVOR S PAMĚTNÍKEM	23
3 KÁZEŇSKÁ ŘÍZENÍ V SOUČASNOSTI	25
3.1 LEGISLATIVNÍ ÚPRAVA	25
3.2 SYSTÉM KÁZEŇSKÉHO ŘÍZENÍ V ČR	27
3.3 DOHLED NAD DODRŽOVÁNÍM ZÁKONNOSTI.....	29
3.4 DRUHY KÁZEŇSKÝCH TRESTŮ	30
3.4.1 Kázeňské tresty ve výkonu vazby	30
3.4.2 Kázeňské tresty ve výkonu trestu odnětí svobody	31
3.4.3 Omezení a rozdíly v kázeňském řízení s některými skupinami odsouzených	32
3.4.4 Kázeňské tresty ve výkonu zabezpečovací detence	33
3.5 DRUHY ODMĚN.....	34
3.5.1 Odměny ve výkonu trestu	35
3.5.2 Odměny ve výkonu zabezpečovací detence.....	35
3.6 ZAMĚSTNANCI S KÁZEŇSKOU PRAVOMOCÍ	36
3.7 KÁZEŇSKÉ ŘÍZENÍ VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	36
3.7.1 Úkony před zahájením kázeňského řízení.....	36
3.7.2 Průběh kázeňského řízení.....	38
3.7.3 Rozhodnutí o uložení kázeňského trestu	39
3.7.4 Opravné prostředky	40
3.7.5 Pedagogické zásady kázeňského řízení.....	42
3.7.6 Příklady z praxe.....	43
3.8 DALŠÍ DOPADY NA ODSOUZENÉ V SOUVISLOSTI S ULOŽENÍM KÁZEŇSKÉHO TRESTU	45
3.9 KÁZEŇSKÉ PŘESTUPKY ODSOUZENÝCH	47
3.10 DŮVODY PRO UDĚLOVÁNÍ ODMĚN ODSOUZENÝM.....	50
3.11 PROSTUPNÉ SKUPINY VNITŘNÍ DIFERENCIACE	51
3.12 VÝKON NĚKTERÝCH KÁZEŇSKÝCH TRESTŮ	52
4 KÁZEŇSKÉ ŘÍZENÍ V POLSKU	55
4.1.1 Kázeňské tresty ve výkonu vazby	55
4.1.2 Kázeňské tresty ve výkonu trestu.....	55
II PRAKTICKÁ ČÁST	57
5 EFEKTIVITA KÁZEŇSKÉHO ŘÍZENÍ	58

5.1	CÍL VÝZKUMU	58
5.2	CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÉHO VZORKU	58
5.3	METODA VÝZKUMU - ROZHOVOR	59
5.4	ZÍSKANÁ DATA	59
5.5	VYHODNOCENÍ VÝZKUMU, KOMENTÁŘ	64
6	VLIV SLOŽITOSTI KÁZEŇSKÉHO ŘÍZENÍ NA ROZLOŽENÍ ODMĚN A TRESTŮ.....	66
6.1	KVANTITATIVNÍ ROZLOŽENÍ ODMĚN A TRESTŮ.....	67
	ZÁVĚR	70
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	72

ÚVOD

Ve své diplomové práci jsem se rozhodl věnovat tématu kázeňského řízení v penitenciární praxi. Téma jsem si vybral z toho důvodu, že již dvanáctým rokem jsem příslušníkem Vězeňské služby České republiky. S kázeňským řízením vedeným vůči odsouzeným se v praxi setkávám takřka denně, ať už formou konzultace zaměstnanců s kázeňskou pravomocí, tak realizací kontroly spisu kázeňského řízení před jeho založením do osobního spisu odsouzeného. Ukládání kázeňských trestů vězněným osobám, respektive jejich odměňování, je téma, které je prakticky skryté osobám, které se nepohybují buď v oblasti vězeňství, nebo v oblasti vzdělávání osob, které se oblasti vězeňství plánují v budoucnu věnovat. Tato práce by tedy měla přispět k seznámení laické veřejnosti s danou problematikou a objasnit některé mylné představy o průběhu kázeňského řízení, zejména o jeho jednoduchosti a o náročnosti výkonu kázeňských trestů umístění do uzavřeného oddělení a umístění do samovazby.

Jako se měnil pohled na účel výkonu trestu odnětí svobody, tak s tím souvisí i pohled na různé aspekty, které souvisí s jeho realizací a s tím souvisejícím omezením některých práv odsouzených. Ve své práci se tedy chci zaměřit i na vývoj institutu kázeňského řízení s vězněnými osobami, především na dnešním území České republiky. Dále se chci věnovat náročnosti a složitosti kázeňského řízení, které se neustále mění a klade zvýšené nároky na činnost a především právní povědomí zaměstnanců Vězeňské služby, kteří jsou zmocněni ke kázeňské pravomoci. Tyto změny jsou dány rozhodnutím Ústavního soudu České republiky, který zrušil nemožnost soudního přezkumu rozhodnutí o uložení kázeňského trestu vydaného Vězeňskou službou a následnou změnou zákona o výkonu trestu odnětí svobody a zákona o výkonu vazby, která byla učiněna v souladu s usnesením Ústavního soudu ČR v této věci. Pro porovnání kázeňského řízení s vězněnými osobami se zaměřím na polské vězeňství.

Prostřednictvím rozhovorů se zaměstnanci s kázeňskou pravomocí se budu zabývat efektivitou kázeňského řízení z hlediska výchovného působení na odsouzené a posouzením, zda legislativní změny rozšiřující opravné prostředky proti uloženým kázeňským trestům, měly vliv na jejich rozhodování v kázeňském řízení a to jak v rovině posuzování viny odsouzeného, tak o druhu a výši kázeňského trestu.

Cílem práce je zjistit, zda současný systém kázeňského řízení je vhodným nástrojem k zajištění pořádku, kázně a bezpečnosti ve věznicích a zda udělování odměn a ukládání

kázeňských trestů může dostatečně motivovat odsouzené k plnění povinností stanovených zákonem o výkonu trestu odnětí svobody. Dílčím cílem je posoudit změny v kvantitativním rozložení kázeňských trestů po rozšíření opravných prostředků a podání uceleného přehledu o množství uložených kázeňských trestů a udělených odměn. K tomuto poslouží statistika kázeňských řízení Věznice Pardubice.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 HISTORIE NÁSTROJŮ SOCIÁLNÍ KONTROLY

Tresty se objevují již od samého počátku lidského společenství. Tresty, tak jako odměny, jsou důležitým nástrojem sociální kontroly. Společenská kontrola *je způsob, kterým se společnost přesvědčuje (ověřuje) a kterým chce zajistit, že si lidé osvojují hodnoty a normy, které jsou považovány za žádoucí. Děje se tak především pomocí společenských norem. Pokud jedinec nebo skupina tyto normy nedodržuje (dodrží), nastupují společenské sankce. Účelem je zajistit bezproblémový chod společnosti.*¹ Prostředky sociální kontroly mohou být jak pozitivní (odměna, úsměv, vyjádření úcty, pochvaly, povýšení, peněžitá odměna), tak negativní (trest, pokuta, pohoršení, výsměch, pomluva, pohlavek, odmítnutí podané ruky), které se dále dělí na formální (právní) a neformální (morální, mravní).²

Nejvýznamnější roli hraje právo, jelikož jeho prostřednictvím stát stanoví pravidla fungování společnosti, jejichž dodržování vynucuje, a formální nástroje sociální kontroly. Vzhledem k tomu, že neustálé odměňování občanů za dodržování právních norem by bylo zjevně nepraktické, nákladné a zdlouhavé, docházelo a dochází zejména k trestání.

1.1 Historická humanizace nástrojů sociální kontroly

Jedním z prvních trestů praktikovaným lidským společenství bylo vyloučení z tlupy. *V prvobytně pospolné společnosti znamenalo vyloučení z tlupy jistou smrt.*³ Následně byly jako nástroj sociální kontroly v hojně míře využívány tělesné tresty. *Ohlédneme-li se do historie, zjistíme, že tělesné tresty byly v širokém měřítku používány například v Řecku, Římě, Egyptě či Izraeli a jejich hlavním zamýšleným cílem bylo zajistit a udržet disciplínu. Způsoby trestání se pochopitelně v jednotlivých civilizacích a kulturách lišily, nicméně našli bychom i některé „univerzální“ tresty, kterými bylo kupříkladu šlehání bičem nebo bití holí. ... Ačkoli nám se dnes takový přístup může jevit jako poněkud extrémní, tehdy byly tělesné tresty považovány za nejběžnější typ lehčího potrestání. Tento přístup k nim*

¹ Západočeská univerzita v Plzni, *Učební text sociologie*, s. 18, dostupné na <https://fpe.zcu.cz/>.

² Západočeská univerzita v Plzni, *Učební text sociologie*, s. 18, dostupné na <https://fpe.zcu.cz/>.

³ KOPECKÁ Ilona., *Psychologie 1. díl, Učebnice pro obor sociální činnost*, Praha: Grada Publishing., 2011, s. 29. ISBN 978-80-247-3875-8.

převzala i středověká Evropa, podporována navíc i postojem středověké církve k lidskému tělu, kdy bičování bylo běžně považováno za posilování sebeovládání.⁴

V trestání prohřešků docházelo k postupnému vývoji, kdy z dnešního pohledu bagatelní prohřešky, z hlediska českého práva hodnocené jako přestupky, byly trestány velmi přísně, často trestem absolutním. Důvod najdeme v nahlížení na trest, kdy až do středověku byl trest pouze prostředkem odplaty. *Biblická kniha smlouvy staví na základním právním principu své doby, tj. na zákonu odplaty (latinsky lex talionis, tzv. zákon „oko za oko, zub za zub“). Tento právní princip je velmi cenný a významný, neboť jasně a zřetelně upravuje a omezuje mstu, která šla často dál, než „oko za oko“ a žádala někdy za jednu smrt vyvraždění celé rodiny. Vůči starším zákoníkům (např. Chammurapiho), navíc přiznává právní subjektivitu každému svobodnému člověku, tedy nejen hlavě rodiny. Proto zatímco v (o cca 1000 let starším) Chammurapiho zákoníku najedeme zákon „zabije-li někdo někomu dceru, bude za trest zabita jeho dcera“, v Knize smlouvy najdeme přísnou aplikaci „život za život“, kde je trestán přímo provinilec. V některých případech se můžeme setkat i s možnou finanční náhradou.⁵*

Později vznikající vězení neměla účel omezit pachatele trestného činu na svobodě mj. za účelem jeho nápravy, spíše připomínala dnešní vazbu, kde byl provinilec izolován do doby, než bylo rozhodnuto o trestu. *Žalobci někdy záměrně otáleli s podáním žaloby, aby prodloužili vazbu, nebo na ni prostě zapomněli. Někteří jedinci tak strávili ve vazbě bez žaloby i několik let. Z toho důvodu nařídil městský zákoník Pavla Kristiána z Koldína, že každý zajištěn musí být obžalován do tří dnů, tuto lhůtu pak prodloužilo Obnovené zřízení zemské na dva týdny. Pravidelné čtvrtletní vizitace věznic měly zamezit dlouhodobým vazbám.⁶ Vynesené tresty pak zpravidla postihovaly tělesnou schránku člověka (vypalování cejchů, uříznutí uší nebo nosu, useknutí končetin apod.), majetek a život. Mírnější tresty byly vykonávány zabavením majetku (statku), uložením služby (povinnosti služebné), ztrátou cti (potupnou a hanbou světskou), vypovězením z města nebo vlasti, dočasným nebo doživotním uvězněním, mrskáním a zmrzačením.⁷* Některé z trestů

⁴ LOVASOVÁ L., SCHMIDOVÁ K., *Tělesné tresty*, Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, s. 5. ISBN 80-86991-75-X.

⁵ VETEŠKA J., *Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky*, Praha: Wolters Kluwer., 2015, s. 144 - 145. ISBN 9788074788994.

⁶ FRANCEK J., *Katovské řemeslo v českých zemích*, Hradec Králové: Muzeum východních Čech Hradec Králové, 2007, s. 16. ISBN 978-80-85031-00-3.

⁷ KÝR A., *Historická penologie č. 1/2008*, s. 1.

pak měly za cíl zahanbit provinilce, například vystavení na pranýři. Z důvodu zastrašení a odrazení od následování byly popravy vykonávány veřejně.

Ve Francii mohli pachatelé závažné trestné činnosti počítat s odsouzením na galeje. *Předstupněm dnešního trestu odnětí svobody byly doživotní nucené práce, tzv. galeje. Jednalo se o doživotní trest, který nahrazoval trest smrti. Galejníci byli využíváni v námořní dopravě, kde byli přikováni k lavicím.*⁸ Vlivem technického vývoje již nebyla vyžadována fyzická síla k pohánění lodí a galejníci se přesunuli na pevninu, kde vykonávali trest formou fyzicky náročné práce, například v lomech.

Ke změně náhledu na trest nikoli jako na mstu, ale jako prostředek na ochranu společnosti, docházelo v období osvícenství. Vznikají první zařízení vězeňského typu, která již mají blízko k dnešnímu způsobu věznění. Trest smrti přestal být univerzálním prostředkem k potrestání pachatele trestné činnosti. V Anglii posílali vězně na vyřazená plavidla, známá jako vězeňské lodě. *Během dne byli odsouzenci nuceni pracovat na veřejných zakázkách, na noc byli zamykáni do želez ... V roce 1779 (tři roky po jejich zřízení) byly některými vládními činiteli vysloveny vážné pochybnosti o účinnosti vězeňských lodí ... Zatímco podpora trestu smrti spíše ochabovala, trest odnětí svobody jako prostředek izolace delikventů od zbytku společnosti získával čím dál větší sympatie.*⁹

Průkopníkem a prvním kritikem trestního systému byl anglický filosof Thomas More. Tento učenec se pozastavoval především nad nepřiměřeností některých trestů, vzhledem k společenské nebezpečnosti protiprávního jednání pachatele. ... V době osvícenství byly zformulovány dvě zásady trestního práva, které přetrvaly staletí a jsou i v dnešní době součástí trestněprávní politiky vyspělých demokratických zemí. Jedná se o tyto zásady:

- *čin, který není uveden v zákoně, není trestným činem,*
- *pachatel může být potrestán jen takovým trestem, který je uveden v zákoně.*¹⁰

Na území České republiky se tyto změny projeví za vlády Marie Terezie a jejího syna Josefa II. Spočívaly ve zrušení práva útrpného a v roce 1787 ve vydání Všeobecného zákoníku o zločinech a trestech na ně. Tento zákoník již uplatňuje výše uvedené zásady a tím znemožňuje trestání dle libovůle soudců.

⁸ KUBÍČKOVÁ, P., KMĚTÍK, I. *Penologie: studijní materiál pro SOŠ ochrany osob a majetku*. Karviná, 2011, s. 14.

⁹ KUBÍČKOVÁ, P., KMĚTÍK, I. *Penologie: studijní materiál pro SOŠ ochrany osob a majetku*. Karviná, 2011, s. 14.

¹⁰ FARRINGTON K., *Svět za mřížemi*, Líbeznice: Víkend, 2009, s. 9. ISBN 978-80-7433-009-4.

Postupně se objevují různé vězeňské koncepce, které se již zabývají snahami o nápravu odsouzených. Některé se ukázaly jako zcela nevyhovující a míjející se účinkem. Ať už se jedná o pensylvánský systém, jenž spočíval v ubytování odsouzených o samotě, aby mohli zpytovat svědomí, nebo auburnský systém, spočívající v zachování naprostého ticha, kdy sice odsouzení nebyli celý den o samotě, ale po dobu strávenou v přítomnosti jiných odsouzených měli zakázáno jakkoli komunikovat. Ženevský systém již obsahoval některé prvky, které známe dnes, a sice diferenciaci odsouzených. V ženevském systému ovšem rozdělení odsouzených do jednotlivých kategorií probíhalo na základě druhu spáchané trestné činnosti.

Za zmínku stojí režim, který byl vytvořen v dnešním Švýcarsku a dostal název Witzwilská nápravná kolonie. Jednalo se o ústav, kde byli umístováni prvotrestaní pachatelé a pachatelé za drobná provinění. Jejich náprava spočívala v práci na poli, kde měli volný pohyb a byli chráněni před škodlivými vlivy uzavřeného vězení. Život lidí v tomto ústavu byl velmi blízký životu na svobodě. Myšlenku této nápravné kolonie uplatňují v dnešní době např. v USA, kde jsou zřizovány vězeňské ranče.¹¹ Dá se říci, že na podobném principu u nás fungují věznice s dohledem.

¹¹ KUBÍČKOVÁ, P., KMĚTÍK, I. *Penologie: studijní materiál pro SOŠ ochrany osob a majetku*. Karviná, 2011, s. 18.

2 KÁZEŇSKÁ ŘÍZENÍ V PENITENCIARISTICE

Kázeňské řízení v penitenciaristice je důležitým nástrojem pro udržení pořádku a kázně ve věznicích. Vzhledem k povaze vězeňských zařízení je udržení pořádku a kázně nezbytné k zajištění jejich činnosti a naplňování účelu výkonu vazby, výkonu trestu a zabezpečovací detence. Odsouzený, obviněný či chovanec může být potrestán za kázeňský přestupek, kterého se dopustil porušením povinností stanovených zákonem o výkonu vazby, trestu či zabezpečovací detence, ale též za jiné protispolečenské jednání, které má znaky přestupku podle přestupkového zákona a dopustil se ho během výkonu vazby, trestu či detence.

Hlavním cílem kázeňských trestů není další potrestání odsouzeného, ale je jím zajištění a vynucení (v souladu s platnými právními předpisy) každodenního dodržování vnitřního pořádku ve věznicích ze strany odsouzených. Protipólem kázeňských trestů jsou ostatně kázeňské odměny, které slouží ke stejnému účelu formou pozitivní motivace odsouzených. Uvedené principy v obecné rovině uznává i Evropský soud pro lidská práva, který např. ve věci Campbell a Fell proti Spojenému království konstatoval, že jsou legitimní důvody zajištění bezpečnosti a veřejného pořádku pro vytvoření zvláštního kázeňského režimu ve věznicích, který umožní dostatečně pružně reagovat na porušení povinností ze strany odsouzených, včetně existence odpovídajících sankcí, jejichž ukládání není v pravomoci obecných soudů.¹²

Za jaké jednání může být vězněným osobám uložen kázeňský trest, upravují ustanovení příslušných zákonů: §21 zákona č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby, § 28 zákona č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, § 17 zákona č. 129/2008 o výkonu zabezpečovací detence. Vždy se musí jednat o zaviněné jednání, které ovšem nemusí být úmyslné, ale může se jednat i o nedbalost.

Obecně platí, že přestupkem je zaviněné jednání, kdy k odpovědnosti za přestupek stačí, je-li spáchán z nedbalosti, pokud zákon výslovně nestanoví, že je třeba úmyslného zavinění. Prokázání úmyslného jednání se vyžaduje např. u přestupků proti občanskému soužití dle ustanovení § 49 odst. 1 písm. C) zákona č. 200/1990 Sb. o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o přestupcích“), tj. úmyslné narušení občanského soužití vyhrožováním újmou na zdraví, drobným ublížením na zdraví, nepravdivým

¹² Usnesení Ústavního soudu sp. zn. II ÚS 3239/09 ze dne 4. 2. 2010.

*obviněním z přestupku, schválnostmi nebo jiným hrubým jednáním, nebo u přestupků proti majetku dle ustanovení § 50 zákona o přestupcích. Je-li tedy škoda na majetku způsobena neúmyslně, může být uplatňována pouze soudně. Míra zavinění je rovněž jednou z okolností, ke kterým správní orgán přihlíží při rozhodování o výši a druhu sankce.*¹³

Vedle ukládání kázeňských trestů mohou být odsouzeným a chovancům udělovány též odměny. *Jestliže odsouzený svým chováním a jednáním nebo příkladným činem projevuje odpovědný přístup k plnění stanovených povinností a spolupracuje při naplňování účelu výkonu trestu, lze mu udělit odměnu*¹⁴. Někdy jsou odměny napadány pro účelovost jednání ze strany odsouzených, kdy nejčastější argument je ten, že podle počtu odměn nelze vyhodnotit přístup k výkonu trestu odnětí svobody. Stejně tak, že počet získaných odměn nevypovídá nikterak o stavu nápravy odsouzeného. Dle tohoto názoru se odsouzení honí za pochvalami, ale často jsou to odsouzení, kteří pouze tzv. vědí, jak v tom chodit a mít co nejvíce odměn. Já osobně systém odměňování považuji za vhodný motivační faktor pro odsouzené, jelikož musí být určitá vyváženost ke kázeňským trestům. U některých lidí má větší účinek negativní motivace (tresty), u dalších je to zase přesně naopak, a pokud jsou pozitivně motivováni, dosahují lepších výsledků. *Jestliže chceme ostatní motivovat, musíme nejen pochopit, jací jsou, jaké mají potřeby, ale musíme se naučit s nimi komunikovat. Ne je vyslýchat, ale komunikovat. Jestliže nás chce někdo motivovat (nebo my někoho) k nějaké činnosti, musíme jej znát a pokusit se mu porozumět mu tak, aby se posléze jednalo o motivaci pozitivní, a ne nátlakovou. Jestliže jsme motivováni negativně, jsme motivováni nutností, krajní možností, která nás sice nutí ke změně, ale bez radosti. Bez naší vůle. Tu vůli nám vnutil někdo jiný, budeme mít „šťávu, ale neslanou nemastnou“.*¹⁵

2.1 Vývoj kázeňského trestání vězňených osob

Jaké kázeňské tresty byly v historii používány vůči vězňeným osobám na území Čech, Moravy a Slezka uvádí PhDr. Aleš Kýr v článku „Typologie historických

¹³ VARVAŘOVSKÝ P., VALÁŠEK M., *Přestupky*, Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2012, s. 8 -9. ISBN 978-80-7357-945-6.

¹⁴ Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, § 45 odst. 1.

¹⁵ WERNEROVÁ I., *Komunikace pro každého*, Prostějov: Computer media, 2010, s. 137. ISBN 978-80-7402-064-3.

vězeňských zařízení“ zveřejněném v Historické penologii č. 1/2005. V zeměpanských vězeních (995 – 1627) se vůči poddaným užívalo přikování ke zdi nebo umístění do klády, podobná situace byla v církevních vězeních /1222 – 1781). Ve stavovských vězeních (1253 – 1850) nebyly kázeňské a donucovací prostředky zpravidla používány. Ve vrchnostenských vězeních (1627 – 1849) byly používány okovy, kláda, pranýř a tzv. dřevěný osel. V městských vězeních /1287 – 1850) okovy a kláda. V pevnostním vězení Špilberk (1783 – 1858) přikování, tělesné tresty (muži – karabáč, ženy – dŕtky).¹⁶

V rakousko-uherských trestnicích byly kázeňské tresty stanoveny v domácím řádu, obdobě dnešních vnitřních řádů věznic. *Za porušování ustanovení domácího řádu byl pachatel i další trestanci, kteří ho k tomu navedli, podíleli se na něm nebo jej neoznámili (zejména pokud šlo o přípravu k útěku) potrestáni disciplinárními tresty. Stížnost proti uložení trestu neměla odkladný účinek. Podle závažnosti kázeňského přestupku a na základě stanoviska příslušných úředníků (lékaře, duchovního, učitele a správce), mohl ředitel ústavu uložit některý z následujících trestů:*

- vyslovit dŕtku v soukromí nebo před jinými trestanci,
- přikázat neoblíbenou, těžší nebo málo placenou práci,
- dočasně odejmout právo na nákupy nebo na jiné výhody,
- odeprít výdej ranní polévky,
- nařídít půst o chlebě a vodě,
- nařídít tvrdé lože; uložit samovazbu v kárné cele,
- uložit vazbu v temné cele (temnici),
- sesadit do nižší disciplinární třídy; nařídít spoutání na dobu až 3 měsíců.¹⁷

2.1.1 Zemské donucovací pracovny

Zemské donucovací pracovny byly speciálním zařízením, které sloužilo k omezování osobní svobody. Zřizovány byly na základě zákona č. 89/1985 ř.z. a 90/1985 ř.z. Umísťování do nich byli žebráci, tuláci, prostitutky a odsouzení, kteří po odpykání výkonu

¹⁶ Kýr A., Historická penologie 1/2005, s. 1 - 6

¹⁷ Kýr A., Historická penologie 2/2008, s. 8 - 9

trestu měli soudem nařízen pobyt v zemské donucovací pracovně. Jejich účelem bylo vést tyto osoby k řádnému živobytí prací. V domácím řádu zemských donucovacích pracoven v Praze a v Pardubicích jsou uvedeny odměny a tresty, které mohly být vůči káranecům těchto ústavů využívány. *Dobré chování a vytrvalá píle odmění se tím, že bude káranec:*

1. *před ostatními káranci veřejně pochválen,*
2. *bude mu dovoleno přijímati přilepšení z venku,*
3. *bude mu přikázán dozor ve světnici,*
4. *bude mu přiděleno lepší a výnosnější zaměstnání,*
5. *bude vřaděn do lepší třídy,*
6. *bude mu doporučen k dřívějšímu propuštění.*¹⁸

Za porušení domácího řádu mohl být uložen některý z těchto disciplinárních trestů:

1. *napomenutí a důtka soukromá,*
2. *napomenutí a důtka před ostatními káranci,*
3. *dočasné odejmutí vedlejších požitků a ostatních výhod,*
4. *újma na stravě, nejvíce dvakrát v týdnu,*
5. *přikázání práce nepříjemnější, horší nebo méně výnosné,*
6. *vřadění do horší třídy,*
7. *půst o chlebě a vodě, tvrdé lůžko, obojí ne více než 3 dni v týdnu a ne ve dnech po sobě jdoucích,*
8. *samovazba až do 14 dnů,*
9. *tmavé vězení bez přerušení ne déle než 3 dni,*
10. *spoutání a železa, obojí ne déle než po 6 hodin,*
11. *uvázání na kůl až do 2 hodin,*
12. *při hrubém odporu svěrací kazajka na půl hodiny.*¹⁹

¹⁸ KALÁBOVÁ K., KALÁB V., *Historie zemské donucovací pracovny a věznice pro ženy v Pardubicích*, Praha: Vězeňská služba ČR, 2006, s. 66

¹⁹ KALÁBOVÁ K., KALÁB V., *Historie zemské donucovací pracovny a věznice pro ženy v Pardubicích*, Praha: Vězeňská služba ČR, 2006, s. 66

2.2 Vývoj kázeňských trestů ve 20. století

Samostatné Československo po svém vzniku převzalo právní systém, který fungoval za Rakousko-Uherského mocnářství. To se týkalo i vězeňství a s tím souvisejícím kázeňským trestáním odsouzených. Tělesné tresty sice nebyly využívány, ale kázeňské tresty omezující příjem stravy a pohodlí ve spánku se užívaly až do druhé poloviny 20. století. *Vězeňský řád, výnos ministra spravedlnosti ze dne 2. července 1951 ... v čl. 38 upravoval výhodnostní skupiny dle třídního původu. Kázeňské tresty (včetně již uváděného tvrdého lože a „polopůstu“) byly uvedeny v čl. 68.*²⁰ Teprve zákon č. 59/1965 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody upouští od většiny dříve užívaných kázeňských trestů a zavádí v systému trestů a odměn stav, který víceméně trvá dodnes. Důvodová zpráva k tomuto zákonu uvádí, že *újm, které odsouzenému vcházejí v důsledku výkonu trestu odnětí svobody, nemají být samoučelné, nemají charakter odplaty (msty), nýbrž mají vést k naplnění jednotlivých stránek účelu výkonu trestu odnětí svobody.*²¹ Zákon uváděl výčet kázeňských odměn a trestů, kázeňskou pravomoc pak přiznával funkcionářům Sboru nápravné výchovy, kteří k tomu byli zmocněni. Zmocnění ke kázeňské pravomoci stanovil rozkaz ministra vnitra č. 32/1965, kterým se vydával řád výkonu trestu odnětí svobody. Zmocnění byli vychovatel, náčelník oddělení výchovy (dnešní vedoucí oddělení), náčelník nápravně výchovného ústavu (dnešní ředitel věznice) a náčelník správy nápravně výchovných ústavů a věznic (dnešní generální ředitel Vězeňské služby).

2.2.1 Tábory nucené práce

Podobně jako zemské donucovací pracovny, byly tábory nucených prací specifickými zařízeními, v nichž byla omezována osobní svoboda. Zřizovány byly na základě zákona č. 247/1948 Sb. o táborech nucené práce. Do táborů byli po vykonání trestu odnětí svobody automaticky umístěováni političtí oponenti režimu, dále osoby, které se podíleli na černém obchodu s nedostatkovým zbožím. *Do tábora nucené práce se člověk většinou dostal na základě rozhodnutí tzv. krajské trojky, tedy prakticky bez jakéhokoliv*

²⁰ HUSSEINI F., Kázeňské trestání odsouzených (od trestání na těle k trestání na svobodě, od právního offsidu k soudnímu přezkumu), Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 6. ISBN 978-80-210-5151-5.

²¹ REGENT M., TOLAR J., *Zákon o výkonu trestu odnětí svobody, komentář*, Praha: Orbis, 1966, s. 15. ISBN 11-048-66.

soudního přelíčení.²² Pobyt v táborech nucené práce byl stanoven v rozsahu tři měsíce až dva roky. Osoby umístěné do táborů nucené práce byly nazývány chovanci. Kromě práce byly tábory zaměřeny též na osvětovou činnost, která spočívala v působení na chovance, aby se staly řádnými občany socialistické vlasti.

Kázeňskou pravomoc vůči chovancům měl velitel tábora. Za porušení stanovených povinností mohl být chovancům uložen některý z těchto kázeňských trestů:

- a) *neveřejná důtka;*
- b) *důtka před všemi chovanci tábora;*
- c) *omezení písemného styku na dobu až 4 týdnů u I. pracovní třídy, na 6 týdnů u II. pracovní třídy a na 8 týdnů u III. pracovní třídy;*
- d) *omezení jedné až dvou návštěv;*
- e) *snížení kapesného až o polovinu;*
- f) *odnětí slamníků, tvrdé lože až 3x po sobě;*
- g) *přikázání zvláštních prací až po dobu 5 dnů, přičemž celková doba i se zaměstnáním nesměla překročit 12 hodin denně;*
- h) *zařazení do nižší třídy;*
- i) *uzavření po zaměstnání až na dobu 14 dnů;*
- j) *vězení s vyloučením zaměstnání, samovazba v trvání nejdéle 14 dnů;*
- k) *navrhnout příslušné komisi prodloužení doby pobytu v táboře.*²³

Vedle negativní motivace, tedy ukládání kázeňských trestů, byla uplatňována i pozitivní motivace. Ta spočívala v možnosti vydání dovolenky k opuštění tábora v maximálním rozsahu až na 36 hodin 1x za měsíc, případně až na 60 hodin za splnění podmínky „napracování“ si jedné pracovní směny.

²² BÁRTÍK F., *Tábory nucené práce se zaměřením na tábory zřízené při uranových dolech v letech 1949 - 1951*, Praha: Úřad vyšetřování a dokumentace zločinů komunismu, 2009, s. 7. ISBN 978-80-86621-31-9.

²³ BÁRTÍK F., *Tábory nucené práce se zaměřením na tábory zřízené při uranových dolech v letech 1949 - 1951*, Praha: Úřad vyšetřování a dokumentace zločinů komunismu, 2009, s. 61. ISBN 978-80-86621-31-9.

2.3 Rozhovor s pamětníkem

K rozhovoru jsem si vybral pana Františka Kupu, který u Sboru nápravné výchovy, předchůdce dnešní Vězeňské služby ČR, strávil celkem 30 let, během kterých prošel různými pozicemi. Začínal jako dozorce, následně zajišťoval eskorty vězňených osob, vykonával funkci velitele směny. Po přeložení do pardubické věznice byl nejprve náčelníkem oddělení nápravně výchovné činnosti, později náčelníkem nápravně výchovného ústavu pro mladistvé dívky, kariéru zakončil na postu zástupce náčelníka útvaru pro politicko výchovnou práci.

Vzpomenete si, za jaké přestupky byly během Vašeho působení ve vězeňství odsouzeným nejčastěji ukládány kázeňské tresty?

Vzpomínám si, že v Pardubicích jsme ženské trestali většinou za porušení ústavního řádu, třeba že nedodržely večerku. Jedna stará ženská věčně vyváděla v noci, byla neukázněná, tu jsme trestali často. Problémy byly třeba s mamčou a tatčou, jak se jim říkalo. Oficiálně se tehdy lesbická láska zavrhovala. Nebylo jich mnoho, sem tam se vyskytly krasavice, které si rozuměly a na základě toho pak porušovaly řád. Navštěvovaly se v ložnicích mimo povolenou dobu, lezly k sobě do postele. Člověk pro to měl třeba i pochopení, ale porušovaly řád a domluvy nezabíraly, tak jsme je museli potrestat.

Takže jste hned nepřistupovali k uložení kázeňského trestu, ale například při prvním provinění jste nejprve daný přestupek s odsouzenou projednali?

Drobné přestupky projednáním. Nekázeň při nástupu na jídlo, nekázeň na oddělení, když šly ženské k lékařce a nechovaly se jako nemocné, ale dožadovaly se přednostního ošetření a požadovaly po lékařce léky.

U mladistvých třeba byla jedna strašně neukázněná. Vychovatelky už si s ní nevěděly rady, tak přišly pro mne jako náčelníka ústavu pro mladistvé. Vzal jsem do ruky pendrek, abych ji postrašil. Když jsem přišel na oddíl, tak se začala smát a říkala: „Táta na mne chodil s rozporkou a vy s tímhle“. Ale zajímavé bylo, že pak už byla ukázněná. Takže by se dalo říct, že „domluva“ zabrala.

Vyskytovalo se mezi ženami často fyzické násilí, napadaly se mezi sebou?

Na to si moc nevzpomínám, že bychom to nějak často trestali, spíše výjimečně.

Pokud jim byl uložen některý z mírnějších kázeňských trestů, jako třeba důtka, vzaly si z toho odsouzené ponaučení, nebo jim takový trest byl lhostejný?

Lhostejný, většinou jen byly rády, že nedostaly přísnější trest, ale nic si z důtky nedělaly. Bylo hrozně málo ženských, které z toho dělaly závěry pro sebe, většinou byly vzdělanější a inteligentnější. Většinou ty, co měly šanci na podmíněčné propuštění, si z toho dělaly těžkou hlavu. Pak se o to víc snažily, aby jim byl trest zahlazen. Ale zpravidla bylo dost ženských, které se trestaly často a v brzké době za sebou, než těch, které si z trestu něco dělaly.

V případě, že byly potrestány umístěním do uzavřeného oddělení, tak to považovaly za „skutečné“ potrestání?

Korekce, jak jsme tomu říkali, té se bály. Tam se jim nechtělo a kolikrát nás prosily, aby tam nemusely. Ale když si trest odpykaly, tak jim hned otrnulo. A příště se to zase opakovalo, ty jejich prosby, že tam nechtějí, ale člověk už je znal a považoval to za takovou jejich hru na hodné holky.

Byly za Vás větší problémy s dospělými nebo s mladistvými odsouzenými? Předpokládám, že více problémů bylo s mladistvými.

U dospělých jsem byl jen asi 2 roky, pak u mladistvých. U nich ani nebylo více problémů, spíše naopak. Vychovatelky s nimi byly téměř pořád, tak to bylo poznat, že se jim věnují. Byly stále pod dohledem vychovatelek, tak těch kázeňských přestupků moc nebylo. Akorát když byly v korekci, tak z oken pokřikovaly na jiné odsouzené a sháněly informace, když přijela eskorta, protože okna korekce byla do dvora.

Děkuji za rozhovor.

3 KÁZEŇSKÁ ŘÍZENÍ V SOUČASNOSTI

3.1 Legislativní úprava

Nedotknutelnost osobní svobody jednotlivce je v současnosti zakotvena ve všech lidskoprávních předpisech. Toto základní lidské právo může být omezováno pouze ze zákonných důvodů, a to za určitých podmínek. Případy takového omezení představují především trest odnětí svobody a výkon vazby.²⁴ Zákonná úprava vězeňství v České republice byla po roce 1989 změněna a dříve platné zákony byly nejprve novelizovány, aby byly dány do souladu s požadavky demokratického státního zřízení. Později byly vytvořeny a schváleny zcela nové zákony. Nejprve se jednalo o legislativní úpravu výkonu vazby, která se v současné době řídí zákonem č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby a vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby. Později přišla na řadu legislativa upravující výkon trestu odnětí svobody, a sice zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu.

Zcela novým institutem pak je výkon zabezpečovací detence, který se řídí zákonem č. 129/2008 Sb. V českém právu se jedná o nově definovaný institut, který zaplnil mezeru v opatřeních chránících společnost před velmi nebezpečnými pachateli. Konkrétně pak před pachateli duševně narušenými, jejichž společenská nebezpečnost spočívá zejména v extrémní agresivitě či nevladatelné sexuální deviaci. Jejich umístění v psychiatrických léčebnách, kde měli povinnost podrobovat se nařízenému ochrannému léčení, se dlouhodobě ukázalo jako málo účinné. Buďto odmítali plnit speciální léčebné programy, či v horších případech přímo fyzicky napadali zdravotnický personál. Výjimkou nebyly ani svévolné odchody ze špatně zabezpečených léčeben, které často končily závažnou trestnou činností.²⁵ Ústavy pro výkon zabezpečovací detence jsou tedy jakýmiisi léčebnami ve věznicích.

Po roce 1989 vlivem politických a společenských změn dochází k další humanizaci vězeňství. Jedná se o pojem velmi úzce spjatý s reformou českého vězeňského systému po roce 1989. Před ním totiž velice často docházelo ze strany personálu k tolerovanému, či dokonce přímo nařizovanému porušování základních lidských práv u vězněných osob. Ať

²⁴ MOTEJL, O., VARVAŘOVSKÝ, P., et al., *Vězeňství*, Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2010, s. 17. ISBN 978-80-7357-606-6.

²⁵ HENDRYCH I., *Penologie*, Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012. s. 66.

se již jednalo o přímé směrnicí, či jen o „blahovůli“ jednotlivců. Přestože se průběžně i v době vlády komunistické nomenklatury v oblasti lidských práv konaly určité dílčí změny (takže např. vůbec nelze srovnávat léta padesátá s léty osmdesátými). Rozdíl by se daly na příkladě charakterizovat jako odklon od přímého šikanování (včetně fyzického násilí) po „pouhé“ vyžadování vojenského drilu a do značné míry ponižujícího způsobu jednání. Velmi často pak bylo toto jednání uplatňováno na osobách, které byly pro svá politická přesvědčení nepohodlní vedoucím představitelům minulého režimu. Tento „nešvar“ neslučitelný s novými demokratickými poměry v České republice bylo nutné v co nejkratším termínu odstranit a nastolit zcela nové podmínky pro zacházení s vězněnými osobami²⁶. K výše popsanému jednání pak byl často zneužíván i institut kázeňských trestů, kdy při vyžadování vojenského drilu bylo realitně jednoduché stanovit, že se odsouzený dopustil kázeňského přestupku, například špatným zhlášením se při příchodu příslušníka.

Významný vliv na legislativu upravující vězeňství mají Evropská vězeňská pravidla, k jejichž dodržování se Česká republika zavázala v roce 1993. Tato pravidla stanoví zásady, které mají být dodržovány, aby byla zachována důstojnost vězněných osob. Jejich základní principy jsou: *Se všemi osobami zbavenými svobody bude zacházeno tak, aby byla respektována jejich lidská práva. Výkon trestu bude zajišťován tak, aby umožnil osobám zbaveným svobody jejich opětné začlenění do svobodné společnosti. Ve všech věznicích musí probíhat pravidelné státní inspekce a nezávislé kontroly.*²⁷ Pravidla se věnují všem oblastem věznění, tedy i kázeňskému trestání. Zakazují tělesné a kolektivní tresty, vykonávání kázeňských trestů v neosvětlených celách, ponižující tresty a trestání naprostým zákazem kontaktů s rodinou.

Je nutné též zmínit zákon č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, který stanoví úkoly Vězeňské služby, oprávnění a povinnosti zaměstnanců a příslušníků Vězeňské služby. Vězeňská služba je jedním z bezpečnostních sborů České republiky. Jedná se o sbor ozbrojený, což je pochopitelné vzhledem k úkolům, které jsou na Vězeňskou službu kladeny. *Organizačními jednotkami Vězeňské služby jsou generální ředitelství, vazební věznice, věznice, ústavy pro výkon zabezpečovací detence, Střední*

²⁶ HENDRYCH I., *Penologie*, Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012. s. 19-20.

²⁷ KUBÍČKOVÁ, P., KMĚTÍK, I. *Penologie: studijní materiál pro SOŠ ochrany osob a majetku*. Karviná, 2011, s. 35.

*odborné učiliště a Akademie Vězeňské služby. Generální ředitelství zabezpečuje plnění společných úkolů ostatních organizačních jednotek, které metodicky řídí a kontroluje.*²⁸

3.2 Systém kázeňského řízení v ČR

V kázeňském řízení je nutné rozlišovat mezi kázeňským řízením vedeným vůči osobě ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody, či ve výkonu zabezpečovací detence. Přestože u osob ve výkonu vazby je nutné zachovávat presumpci nevinny z pohledu trestního práva, je nutné též zajistit pořádek a řád ve vazebních věznicích, k čemuž slouží i systém kázeňských trestů. Oproti výkonu trestu odnětí svobody nemůže vazebně stíhaná osoba získat kázeňskou odměnu. Kázeňský trest uložený během výkonu vazby může být při řádném plnění povinností daných zákonem po dobu nejméně šesti týdnů zahlazen. Pokud však k zahlazení nedojde, například z důvodu převedení osoby ve výkonu vazby po nabytí právní moci rozsudku do výkonu trestu odnětí svobody, trest již zahladit nelze a to ani při opravdu mimořádném činu po dobu výkonu trestu. Uložený trest se pak vždy objeví v hodnocení odsouzeného například pro potřeby orgánů činných v trestním řízení.

Rozdílné jsou i lhůty, které zákon stanoví pro vyřízení kázeňského přestupku. Zatímco ve výkonu trestu odnětí svobody a ve výkonu zabezpečovací detence je lhůta stanovena na jeden rok od spáchání kázeňského přestupku, ve výkonu vazby je lhůta pouze 15 dní.

Systém kázeňského řízení je v současnosti ovlivněn nálezem Ústavního soudu ČR, který ve svém rozhodnutí rozhodl, že: *Paušální vyloučení rozhodnutí, vydaných v kázeňském řízení, ze soudního přezkumu bez jejich diferenciaci z hlediska zásahu do základních lidských práv odsouzeného, je v rozporu s ústavní zárukou práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1, 2 Listiny. Projednání stížnosti proti uložení kázeňského trestu orgány Vězeňské služby nesplňuje požadavky na ochranu práv před nestranným a nezávislým tribunálem. Odepření soudní ochrany není, podle čl. 36 odst. 2 Listiny, možné v případě, že se jedná o rozhodnutí, která se týkají základních práv a svobod.*

²⁸ Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži České republiky, § 1 odst. 4.

Neústavnost ustanovení § 76 odst. 6 zákona č. 169/1999 Sb. se projevuje především v tom, že na jeho základě jsou rozhodnutí, vydaná v kázeňském řízení, paušálně vyloučena ze soudního přezkumu, s jedinou výjimkou, týkající se majetku. Větší ochrana se tak paradoxně přiznává tam, kde došlo k zásahu do majetkových práv, zatímco sféra zásahů do osobnostní sféry člověka zůstává bez možnosti soudní kontroly. Dopad některých kázeňských trestů totiž představuje závažný zásah do základních práv a svobod odsouzeného nad meze stanovené zákonem o výkonu trestu odnětí svobody. Rozhodnutí, kterými byly takové kázeňské tresty uloženy, nemohou být vyloučena z přezkoumávání soudem za situace, kdy se týkají základních práv a svobod (čl. 36 odst. 2 Listiny). Soudní přezkum tak může vyloučit libovůli při ukládání některých nejzávažnějších kázeňských trestů a vyloučit tak jejich nepříznivé důsledky, pro eventuální rozhodování o podmíněném propuštění z výkonu trestu.²⁹

Zajímavé ovšem je, že v minulosti Ústavní soud odmítnul jinou stížnost proti nemožnosti soudního přezkumu rozhodnutí Vězeňské služby učiněného v kázeňském řízení. *K námitce stěžovatele o neformálnosti a nepřezkoumatelnosti napadených rozhodnutí konstatuje Ústavní soud, že na rozhodnutí o kázeňských trestech nelze klást nároky srovnatelné např. s rozhodnutím správního orgánu nebo soudu. V kázeňském řízení vystupuje významněji požadavek na flexibilní rozhodování a snaha udržovat pořádek a bezpečnost ve věznicích v reálném čase.³⁰* To vypovídá o tom, že právní názor na danou problematiku se postupně vyvíjel, tak jako se historicky vyvíjel náhled na samotný výkon trestu odnětí svobody.

Na základě tohoto nálezu poté byla změněna i příslušná legislativa upravující kázeňské trestání vězňených osob a opravné prostředky proti uloženým kázeňským trestům byly doplněny o možnost soudního přezkumu rozhodnutí o uložení kázeňského trestu vydaných Vězeňskou službou. To mělo vliv i na samotný průběh kázeňského řízení, které se tak stalo správním řízením. S tím souvisí i nároky kladené na zaměstnance Vězeňské služby s kázeňskou pravomocí. Jejich hlavní činností je výchovné působení na odsouzené, aby po propuštění vedli řádný život, nikoliv vedení správního řízení. V současné době však při kázeňském řízení vykonávají stejnou činnost, jako úředníci přestupkových oddělení obecních úřadů. Ti se ovšem zabývají čistě vyřizováním přestupků dle zákona č. 200/1990

²⁹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 29. 09. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 32/08.

³⁰ Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 21. 10. 2008, sp. zn. ÚS 1785/08.

Sb. o přestupcích. Z tohoto důvodu je žádoucí, aby v případě složitějších kázeňských řízení, především z hlediska náročnosti dokazování, byla celá věc před vydáním rozhodnutím konzultována s právníkem věznice.

3.3 Dohled nad dodržováním zákonnosti

Laickým pohledem by se mohlo zdát, že dřívější nemožností přezkumu rozhodnutí učiněných v kázeňském řízení mohlo docházet ke zneužívání kázeňské pravomoci, nebylo tomu tak. Samozřejmě nelze vyloučit, že by se něco takového nemohlo stát, ovšem k zamezení takového jevu sloužila a slouží vlastní kontrolní činnost Vězeňské služby. Tu vykonávají na základě podnětů vězňených, ale i civilních osob, příslušníci oddělení prevence a stížností v jednotlivých věznicích, odbor kontroly generálního ředitelství Vězeňské služby. Kontrolní orgány se stížnostmi zabývají i tehdy, pokud byly podány anonymně. Kontrolní činnost provádí též vedoucí oddělení výkonu trestu (vazby) a jím pověřeni zaměstnanci, stejně jako zaměstnanci pověřeni k provedení kontroly ředitelem věznice. Odbor výkonu vazby a trestu generálního ředitelství provádí vlastní kontrolní činnost ať už v rámci plánovaných kontrol jednotlivých věznic, nebo realizované v některých případech poté, co dojde k nějaké mimořádné události definované vnitřním předpisem, který za mimořádnou událost pro potřeby Vězeňské služby považuje jiné události, než jsou uvedeny v zákoně č. 239/2000 Sb. o integrovaném záchranném systému.

Na dodržování zákonnosti ve věznicích dohlíží státní zástupce z krajského státního zastupitelství, v jehož obvodu se věznice nachází (tzv. dozorový státní zástupce). *Při výkonu dozoru je státní zástupce oprávněn:*

- a) v kteroukoliv dobu navštěvovat místa, kde se provádí výkon vazby nebo trestu,*
- b) nahlížet do dokladů, podle nichž jsou obvinění drženi ve vazbě nebo ve výkonu trestu, hovořit s obviněnými nebo odsouzenými bez přítomnosti třetích osob,*
- c) prověřovat, zda příkazy a rozhodnutí Vězeňské služby ve věznici týkající se výkonu vazby nebo trestu odpovídají zákonům a jiným právním předpisům,*
- d) žádat od zaměstnanců Vězeňské služby ve věznici potřebná vysvětlení, předložení spisů, dokladů, příkazů a rozhodnutí, týkajících se výkonu vazby nebo trestu,*
- e) vydávat příkazy k zachování předpisů platných pro výkon vazby nebo trestu,*

f) nařídit, aby osoba, která je ve vazbě nebo ve výkonu trestu v rozporu s příslušným rozhodnutím orgánu činného v trestním řízení nebo bez takového rozhodnutí, byla ihned propuštěna.³¹

Dozorový státní zástupce vykonává vlastní kontrolní činnost a dále, obdobně jako kontrolní orgány Vězeňské služby, provádí šetření na základě podnětů vězňů i jiných osob. Příkazy dozorového státního zástupce vydané na základě jeho zákonného zmocnění je Vězeňská služba povinna neprodleně provést, ovšem bez možnosti jakéhokoliv opravného prostředku proti tomuto příkazu. Zde se tedy jedná o určitou nerovnost v postavení Vězeňské služby, která „musí plnit“, ačkoliv na danou věc může mít odlišný právní názor.

Pokud jsou vězněné osoby přesvědčeny, že jsou porušovány jejich práva, mohou se obrátit na svého advokáta i na další instituce. Jejich výčet by byl poměrně široký, proto uvedu pouze některé z nich. Jsou to například jednotlivé komory Parlamentu České republiky, veřejný ochránce práv, státní zastupitelství, Ministerstvo spravedlnosti ČR, různé nevládní organizace jako Český helsinský výbor, Liga lidských práv. *Na mezinárodní úrovni se ochranou a prevencí porušování lidských práv ve věznicích zabývají předně Evropský výbor pro prevenci mučení (dále také „CPT“) a Podvýbor pro prevenci mučení (dále také „SPT“).*³² Dalšími mezinárodními institucemi jsou Výbor pro lidská práva, Komise pro lidská práva, Vysoký komisař OSN pro lidská práva, Evropský soud pro lidská práva a další.

3.4 Druhy kázeňských trestů

3.4.1 Kázeňské tresty ve výkonu vazby

Kázeňské tresty ukládané osobám ve výkonu vazby jsou stanoveny v § 22 odst. 1 zákona č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby. Zaměstnanci s kázeňskou pravomocí mohou obviněným ukládat tyto kázeňské tresty:

a) důtka,

³¹ MOTEJL, O., VARVAŘOVSKÝ, P., et al., *Vězeňství*, Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2010, s. 177-178. ISBN 978-80-7357-606-6.

³² MOTEJL, O., VARVAŘOVSKÝ, P., et al., *Vězeňství*, Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2010, s. 180. ISBN 978-80-7357-606-6.

- b) pokuta do výše 1000 Kč,
- c) zákaz nákupu potravin a věcí osobní potřeby (s výjimkou hygienických potřeb) až na dobu jednoho měsíce,
- d) propadnutí věci,
- e) umístění do samovazby až na 10 dní.

Méně závažné kázeňské přestupky lze vyřešit napomenutím, případně převedením obviněného z oddělení se zmírněným režimem do oddělení s běžným režimem.

V § 26 zákona o výkonu vazby jsou stanoveny určité rozdíly v kázeňském trestání mladistvých obviněných. Omezuje trest zákaz nákupu potravin a věcí osobní potřeby na maximálně jeden týden a umístění do samovazby na dobu nejdéle pěti dní.

3.4.2 Kázeňské tresty ve výkonu trestu odnětí svobody

Kázeňské tresty ukládané odsouzeným ve výkonu trestu odnětí svobody, jsou stanoveny v § 46 odst. 3 zákona č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody. Kázeňskými tresty jsou:

- a) důtka,
- b) snížení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 3 kalendářních měsíců,
- c) zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce,
- d) pokuta až do výše 5 000 Kč,
- e) propadnutí věci,
- f) umístění do uzavřeného oddělení až na 28 dnů, s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení,
- g) celodenní umístění do uzavřeného oddělení až na 20 dnů,
- h) umístění do samovazby až na 20 dnů,
- i) odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny.

Kázeňské tresty umístění do uzavřeného oddělení s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení a celodenní umístění do uzavřeného oddělení až na 20 je možné ukládat podmíněně se zkušební dobou dlouhou až 6 měsíců. Pokud

v této době odsouzený nespáchá žádný další kázeňský přestupek, je mu kázeňský trest zahlazen a na odsouzeného se hledí, jako by mu kázeňský trest nebyl uložen.

3.4.3 Omezení a rozdíly v kázeňském řízení s některými skupinami odsouzených

Jelikož některé skupiny odsouzených vyžadují specifické způsoby zacházení, stanoví dále zákon o výkonu trestu odnětí svobody odlišnosti při ukládání kázeňských trestů mladistvým odsouzeným, odsouzeným trvale pracovně nezařaditelným a odsouzeným ženám.

Dle § 63 jsou odměnami u mladistvých:

- a) pochvala,
- b) mimořádné zvýšení doby trvání návštěv během jednoho kalendářního měsíce až na 8 hodin,
- c) povolení jednorázového nákupu potravin a věcí osobní potřeby mladistvému, který jinak tyto nákupy nemůže provádět,
- d) zvýšení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 3 kalendářních měsíců,
- e) věcná nebo peněžitá odměna až do výše 1 000 Kč,
- f) mimořádné povolení balíčku,
- g) rozšíření osobního volna na sportovní, kulturní nebo jiné zájmové aktivity až na dobu 1 měsíce,
- h) povolení opustit věznici až na 24 hodin v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení s mladistvým,
- i) přerušování výkonu trestu.

Mladistvým lze dle § 64 odst. 1 zákona o výkonu trestu odnětí svobody uložit některý z těchto kázeňských trestů:

- a) důtku,
- b) snížení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 2 kalendářních měsíců,
- c) zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce,

- d) propadnutí věci,
- e) umístění do uzavřeného oddělení až na 14 dnů, s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení s mladistvými,
- f) celodenní umístění do uzavřeného oddělení až na 10 dnů,
- g) umístění do samovazby až na 10 dnů,
- h) odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny.

Trvale pracovně nezařaditelným odsouzeným lze ukládat jen takové kázeňské tresty, které lze jinak uložit mladistvým.³³

Dle § 64 zákona o výkonu trestu lze těhotné ženě a ženě, u níž od porodu dítěte neuplynula doba delší než 6 měsíců, uložit jen tyto kázeňské tresty:

- a) důtku,
- b) propadnutí věci,
- c) odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny.

3.4.4 Kázeňské tresty ve výkonu zabezpečovací detence

Kázeňské tresty, které je možné uložit chovancům ve výkonu zabezpečovací detence, jsou stanoveny v § 28 odst. 3 zákona č. 129/2008 Sb. o výkonu zabezpečovací detence. Kázeňskými tresty jsou:

- a) napomenutí,
- b) veřejná důtka,
- c) odnětí osobní výhody udělené podle § 27 písm. c),
- d) odnětí možnosti účastnit se kulturní nebo společenské akce v ústavu,
- e) propadnutí věci.

³³ Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, § 69 odst. 2.

3.5 Druhy odměn

Jak již uvedeno dříve, odměny může získat pouze chovanec a odsouzený, ale nikoli osoba ve výkonu vazby. Odměnu pak lze udělit takovému odsouzenému, který *svým chováním a jednáním nebo příkladným činem projevuje odpovědný přístup k plnění stanovených povinností a spolupracuje při naplňování účelu výkonu trestu.*³⁴ Obdobné důvody uvádí i zákon o výkonu zabezpečovací detence.

Seznam odměn, které mohou být uděleny chovancům, je oproti zákonné úpravě výkonu trestu značně chudší, což souvisí i s odlišným účelem výkonu obou typů omezení na svobodě. Jedná se o dva naprosto rozdílné instituty, kdy mj. z výkonu trestu odnětí svobody může být odsouzený propuštěn, aniž by jej vykonal celý, kdežto výkon zabezpečovací detence není nijak časově omezený a trvá po dobu, kdy je nutné zajistit ochranu společnosti. *Zabezpečovací detence je ukládána s neurčenou délkou trvání, její výkon je ohraničen potřebou ochrany společnosti a také pravidelným přezkoumáváním podmínek jejího uložení, ke kterému dochází nejméně jednou za rok, u mladistvých nejméně jednou za šest měsíců. Teoreticky je tedy možné výkon zabezpečovací detence ukončit a propustit chovance přímo na svobodu. V praxi se tak ovšem dosud nestalo a s pravděpodobností hraničící s jistotou se tak ani nikdy nestane. Osoby, jimž je toto ochranné opatření zpravidla ukládáno, jsou totiž tak vážně narušeny, že propuštění bez možnosti dále kontrolovat jejich chování je spojeno s vysokým rizikem, které nikdo nechce podstoupit a nést z toho pramenící odpovědnost.*³⁵ U chovanců ve výkonu zabezpečovací detence tedy nepřipadá v úvahu tzv. honění se za odměnami, jelikož nemají vliv na možnost ukončení zabezpečovací detence a její nahrazení ochrannou léčbou. Dalo by se říci, že získání odměny chovancem má vyšší hodnotu než v případě odsouzeného, jelikož zde z velké části chybí ona účelovost v jednání, kterou může být podmíněna snaha o získání odměn.

Pokud si odsouzený nebo chovanec vytvoří podmínky pro udělení odměny, může zaměstnanec s kázeňskou pravomocí zahladit dříve uložený kázeňský trest. Zahlazení kázeňského trestu může realizovat zaměstnanec se stejnou nebo vyšší kázeňskou pravomocí. O zahlazení kázeňského trestu se učiní záznam na předepsaném tiskopisu

³⁴ Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, § 45 odst. 1.

³⁵ JELÍNKOVÁ T., REJFEK T., *Některé praktické pohledy na výkon zabezpečovací detence*, dostupné na <http://www.advokatijelinek.cz/nektere-prakticke-pohledy-na-vykon-zabezpecovaci-detence.html>.

„rozhodnutí o uložení kázeňského trestu“ v části „změna rozhodnutí“. Pokud je kázeňský trest zahlazen, hledí se na odsouzeného nebo chovance, jako kdyby trestán nebyl. Zahlazený kázeňský trest se neuvádí v hodnocení odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody, což ovšem neznamená, že se o něm soudce, jenž řeší případné podmíněné propuštění či přeřazení do mírnějšího typu věznice, nedozví. Rozhodnutí je totiž i nadále uloženo v osobním spisu odsouzeného, který má soudce při svém rozhodování k dispozici.

3.5.1 Odměny ve výkonu trestu

Kázeňskými odměnami ve výkonu trestu odnětí svobody jsou:

- a) pochvala,
- b) mimořádné zvýšení doby trvání návštěv během jednoho kalendářního měsíce až na 5 hodin,
- c) povolení jednorázového nákupu potravin a věcí osobní potřeby odsouzenému, který jinak tyto nákupy nemůže provádět,
- d) zvýšení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 3 kalendářních měsíců,
- e) věcná nebo peněžitá odměna až do výše 1 000 Kč,
- f) rozšíření osobního volna na sportovní, kulturní nebo jiné zájmové aktivity až na dobu 1 měsíce,
- g) povolení opustit věznici až na 24 hodin v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení,
- h) přerušování výkonu trestu.

3.5.2 Odměny ve výkonu zabezpečovací detence

Kázeňskými odměnami ve výkonu zabezpečovací detence jsou:

- a) pochvala,
- b) veřejná pochvala nebo veřejné poděkování,
- c) mimořádné zvýšení doby trvání návštěv v kalendářním měsíci nebo jiná osobní výhoda,
- d) věcná nebo peněžitá odměna až do výše 1 000 Kč.

3.6 Zaměstnanci s kázeňskou pravomocí

Kázeňskou pravomoc nad odsouzenými vykonávají generální ředitel Vězeňské služby a ředitelé věznic. Jiní zaměstnanci Vězeňské služby mohou kázeňskou pravomoc vykonávat, pokud k tomu byli zmocněni generálním ředitelem Vězeňské služby nebo s jeho souhlasem ředitelem věznice.³⁶ Ve stejném duchu pak i zákon č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby uděluje kázeňskou pravomoc nad obviněnými generálnímu řediteli, ředitelům věznic a jim pověřeným zaměstnancům, podobně jako zákon č. 129/2008 Sb. o výkonu zabezpečovací detence. Vnitřní předpis následně zmocňuje vybrané skupiny zaměstnanců a příslušníků Vězeňské služby k výkonu kázeňské pravomoci.

Ve výkonu trestu odnětí svobody a ve výkonu zabezpečovací detence jsou zmocněni k udělování odměn vychovatelé, speciální pedagogové a vedoucí oddělení. Ve výkonu vazby pak kázeňskou pravomoc mají vrchní dozorce, vedoucí oddělení a vůči mladistvým též speciální pedagog. Každá z těchto funkcí má vymezeno, které může udělovat odměny a ukládat kázeňské tresty.

3.7 Kázeňské řízení ve výkonu trestu odnětí svobody

Postup při kázeňském řízení s odsouzenými, obviněnými a chovanci je upraven Nařízením generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 36/2014. Stanovené postupy jsou ve své podstatě shodné, bez ohledu na to, zda se jedná o odsouzeného, obviněného nebo chovance ve výkonu zabezpečovací detence. Z tohoto důvodu se budu podrobněji věnovat pouze kázeňskému řízení vedenému s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody, resp. ve výkonu trestního opatření odnětí svobody v případě mladistvých odsouzených.

3.7.1 Úkony před zahájením kázeňského řízení

Pokud kterýkoliv zaměstnanec Vězeňské služby zjistí, že odsouzený neoprávněně odmítá plnit nebo porušil některou z povinností stanovených zákonem o výkonu trestu a ke zjednání nápravy nestačí domluva nebo výzva k zanechání protiprávního jednání, zpracuje na stanoveném tiskopisu záznam o kázeňském přestupku odsouzeného. Jsou samozřejmě případy, ve kterých je záznam o kázeňském přestupku zpracován vždy, jelikož domluva by

³⁶ Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, § 51 odst. 1.

v daném případě byla bezpředmětná a neúčelná. Jedná se zejména o zneužití omamných a psychotropních látek, fyzické násilí mezi odsouzenými nebo vůči jiným osobám, se kterými odsouzený přichází do styku, držení nepovolených věcí, které svou povahou mohou ohrozit bezpečnost věznice (mobilní telefony, omamné a psychotropní látky, zbraně apod.). Zpracovatel v záznamu uvede podrobně okolnosti, za kterých byl kázeňský přestupek spáchán, čas, místo a přesné určení pachatele kázeňského přestupku. Dále je nezbytné uvést, v čem zpracovatel spatřuje porušení povinností stanovených zákonem o výkonu trestu, aby bylo zjevné, že zpracování záznamu je opodstatněné. Na tiskopis má pachatel kázeňského přestupku možnost se k němu vyjádřit, stejně tak se zapíše výpověď případných svědků. Záznam o kázeňském přestupku by měl být zpracován v den, kdy k němu došlo. V některých případech toto ovšem nelze splnit, protože spáchání kázeňského přestupku může být zjištěno až dodatečně. To se týká především případů zneužití omamných a psychotropních látek, kdy je nejprve provedeno orientační vyšetření moči a následně je nutné počkat na doručení zprávy z akreditované laboratoře o výsledku rozboru zaslání vzorku.

V případech fyzického násilí se nezdá stává, že odsouzený jej nahlásí s určitým časovým odstupem, čímž ovšem ztíží i celé kázeňské řízení, respektive dokazování, ať už z důvodu, že na těle napadeného již nemusí být zjevné stopy fyzického násilí, či možného ovlivnění případných svědků události ze strany pachatele, kteří by jinak bezprostředně po spáchání kázeňského přestupku mohli být ochotnější vypovídat. V některých případech svědci události z řad odsouzených mezi čtyřma očima vychovateli sdělí, jaký byl skutečný průběh, ale v rámci kázeňského řízení sdělí, že nic neviděli. To je právě způsobeno buď ovlivněním ze strany pachatele kázeňského přestupku, které může být jak negativní, tzn. zastrahováním, nebo pozitivní, tedy nabídnutím určitých výhod nebo prostředků, například kuřiva, které je velmi žádaným artiklem mezi odsouzenými. Na řešiteli kázeňského přestupku pak je, aby takového odsouzeného přesvědčil k podání vysvětlení v souladu se skutečností. Jedná se o velmi náročný úkol, jelikož personálu Vězeňské služby rozhodně není dost natolik, aby mohl být neustále přítomný v ubytovnách odsouzených, což poté vede k různým negativním jevům spojeným s tzv. druhým životem odsouzených.

Ovlivňování druhých odsouzených ve snaze působit na ně jako na svědky kázeňského přestupku souvisí s tzv. druhým životem odsouzených. *Druhým životem vězňů nazýváme „souhrn asociálních a antisociálních aktivit, zvláště typů obranných reakcí, uplatňování specifické hierarchie a negativních způsobů chování a vytváření*

*neproniknutelných kvaziformálních skupin ... Výčítky, že vězeňský personál se věnuje spíše ostraze a administrativě, než přímé práci s vězni, jsou oprávněny jen částečně, neboť druhý život je záležitost především nočních hodin či neviditelných struktur vztahů mezi vězni. Podstatou je sociálně deviantní systém hodnot a norem, které jsou v rozporu s platnými normami věznic, a které zároveň odporují výchovné a korektivní funkci trestu.*³⁷ Druhý život odsouzených je závažný problém, který je vždy přítomen v zařízeních omezujících osobní svobodu. Obdobně se ve formě šikany vyskytoval i ve vojenských útvarech mezi vojáky základní vojenské služby. K omezení druhého života odsouzených by pomohla zejména změna v ubytování odsouzených z převážně ložnicového typu na celový, na které by odsouzení byli umístováni maximálně po dvou. Vězeňský personál totiž nemůže být přítomen v ubytovnách po celých 24 hodin denně. Nehledě na to, že administrativní zátěž kladená na zaměstnance Vězeňské služby se neustále zvyšuje a na výchovnou práci poté zbývá stále méně času.

3.7.2 Průběh kázeňského řízení

Zpracovaný záznam o kázeňském přestupku je předán kmenovému vychovateli odsouzeného podezřelého ze spáchání kázeňského přestupku. Ten posoudí, zda jsou na formuláři uvedeny všechny důležité skutečnosti, aby mohlo být kázeňské řízení řádně zahájeno. Dále se zabývá otázkou, zda by se z kázeňského řízení neměl vyloučit pro podjatost, což je v případech, kdy sám je zpracovatelem záznamu nebo je nějakým způsobem v dané věci zainteresován, například tím, že přestupek směřoval vůči jeho osobě. Musí též posoudit, zda dle jeho úsudku kázeňský přestupek odpovídá jeho zmocnění ke kázeňské pravomoci, tedy zda by za uvedený skutek nebylo vhodnější uložení přísnějšího kázeňského trestu, než který může uložit on sám. Kázeňské řízení je následně zahájeno sdělením odsouzenému o zahájení kázeňského řízení tím zaměstnancem, který bude řízení vést. V jeho průběhu řešitel znovu vyslechne všechny svědky, pokud jsou uvedeni, ovšem pouze v případě, že je přesvědčený, že za daný skutek uloží některý z kázeňských trestů, u nichž zákon připouští možnost domáhat se přezkoumání soudem. Je nutné též shromáždit a vyhodnotit všechny další důkazní prostředky, které jsou důležité pro rozhodnutí o tom, zda se skutečně jednalo o kázeňský přestupek a zda se ho dopustil

³⁷ ČERNÍKOVÁ V., *Sociální ochrana, terciární prevence, její možnosti a limity*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Cenek, 2008, s. 125. ISBN 978-80-7380-138-0.

odsouzený, proti němuž je kázeňské řízení vedeno. Důkazní prostředky může navrhopvat též sám odsouzený. V průběhu kázeňského řízení musí být odsouzenému dána možnost se k dané věci vyjádřit a seznámit se s důkazními prostředky.

3.7.3 Rozhodnutí o uložení kázeňského trestu

V případě, že řešitel usoudí, že na základě shromážděných důkazů se stal kázeňský přestupek a je jednoznačně prokázáno, že se jej dopustil konkrétní odsouzený, proti němuž je řízení vedeno, vydá rozhodnutí o uložení kázeňského trestu. V opačném případě řízení o kázeňském přestupku zastaví. K vydání rozhodnutí není nutné přistoupit, pokud řešitel dojde k závěru, že samotné projednání kázeňského přestupku bylo pro odsouzeného dostatečným ponaučením a mělo takový výchovný efekt na další jeho jednání, že se dá předpokládat, že nebude pokračovat v porušování povinností daných zákonem. K tomu se přistupuje především u méně závažných přestupků spáchaných odsouzenými, kteří dosud nemají uložen žádný kázeňský trest, a jejich jednání tedy bylo jednorázovým vybočením z jinak bezproblémového průběhu výkonu trestu. Jak zastavení kázeňského řízení, tak využití ustanovení § 46 odst. 2 zákona o výkonu trestu (projednání) se zaznamenává na druhé straně záznamu o kázeňském přestupku.

Rozhodnutí musí být precizně zpracováno a musí obsahovat veškeré skutečnosti, které byly zjištěny v průběhu kázeňského řízení a měly vliv na rozhodování, zda se odsouzený kázeňského přestupku dopustil, řádně musí být odůvodněna výše kázeňského trestu, v které se zohlední předchozí chování odsouzeného ve výkonu trestu, jeho přístup ke spáchanému přestupku a motivy, které jej vedly k porušení zákonem stanovených povinností. Musí být též zohledněny skutečnosti, které odsouzený uvádí na svou obhajobu a důkladně vyargumentováno, proč se nepřihlíželo k důkazům navrženým odsouzeným, případně vyvráceno jeho tvrzení, že se daného kázeňského přestupku nedopustil.

Některé z kázeňských trestů mohou být uloženy podmíněně, což opět musí být v rozhodnutí nejen uvedeno, ale též zdůvodněno, proč bylo přistoupeno k podmíněnému uložení kázeňského trestu. S rozhodnutím o uložení kázeňského trestu musí být odsouzený prokazatelně seznámen a jeden výtisk rozhodnutí se mu předá. Nesmí se zapomenout na uvedení data, kdy bylo rozhodnutí odsouzenému vyhlášeno, což má vliv na běh lhůty pro podání stížnosti. Seznámení s rozhodnutím odsouzený stvrdí svým podpisem, pokud odmítne, uvede se tato skutečnost na rozhodnutí a podepíše se k tomuto záznamu dva

zaměstnanci Vězeňské služby. Právní moc rozhodnutí je dnem jeho vyhlášení. Pouze v případě uložení kázeňského trestu propadnutí věci a ochranného opatření zabrání věci nabývá rozhodnutí právní moc až následující den po skončení lhůty pro podání stížnosti.

Důležitou podmínkou pro uložení kázeňského trestu celodenní umístění do uzavřeného oddělení nebo samovazby je vyjádření lékaře o zdravotní způsobilosti odsouzeného k výkonu tohoto trestu.

Zde je nutno též podotknout, že odsouzenému může být za jeden kázeňský přestupek uložen pouze jeden kázeňský trest. Jediná výjimka spočívá v možnosti uložit kázeňský trest propadnutí věci společně s jiným kázeňským trestem. Propadnutí věci se týká těch věcí, které bezprostředně souvisí s kázeňským přestupkem.

3.7.4 Opravné prostředky

Odsouzený má právo si proti rozhodnutí o uložení kázeňského trestu podat stížnost. Který zaměstnanec bude případnou stížnost řešit, se uvádí v rozhodnutí. Je to pouze informativní údaj pro odsouzeného, jelikož stížnost může podat buď písemně, nebo ústně a to kterémukoliv zaměstnanci Vězeňské služby. Lhůta pro podání stížnosti jsou 3 dny ode dne vyhlášení kázeňského trestu. Dřívější praxe umožňovala, že se odsouzený práva na podání stížnosti vzdal, což stvrdil svým podpisem. Jelikož však zákon o výkonu trestu tuto možnost nestanoví, vždy se musí počkat, až uběhne lhůta pro podání stížnosti. Dle mého názoru by bylo vhodné vzdání se práva na stížnost v zákoně uvést, jelikož i v případě rozhodování soudu, ať již v občanské či trestní rovině, se účastníci řízení mohou vzdát lhůty pro odvolání. Pokud odsouzený stížnost podá, rozhoduje o ní zaměstnanec, který má vyšší kázeňskou pravomoc než ten, který rozhodnutí vydal. V případě rozhodnutí vydaného vychovatelem tedy speciální pedagog, u speciálního pedagoga vedoucí oddělení, u vedoucího oddělení ředitel věznice a u trestů uložených ředitelem věznice generální ředitel. Z uvedeného lze snadno dovodit, že tresty ukládané ředitelem věznice se vyskytují jen velice zřídka. O stížnosti musí být rozhodnuto do 5 pracovních dnů ode dne podání stížnosti.

Jakým způsobem zaměstnanec rozhodne je uvedeno v § 60 odst. 2 řádu výkonu trestu. Zaměstnanec, který o stížnosti rozhoduje, stížnost buď zamítne, rozhodnutí změní nebo zruší. Stížnost bez dalšího šetření zamítne, pokud ji odsouzený nepodal ve stanovené

lhůtě. Dále ji zamítne, pokud byl odsouzenému kázeňský přestupek prokázán a potrestán přiměřeným trestem. Pokud nabude přesvědčení, že uložený kázeňský trest je neúměrný povaze spáchaného přestupku či míře zavinění, změní kázeňský trest na mírnější, případně druh trestu ponechá, ale změní jeho výši. Pokud ze spisu kázeňského řízení dospěje k přesvědčení, že nebyl skutek náležitě objasněn, zruší rozhodnutí a vrátí spis zaměstnanci, který rozhodnutí vydal, k novému vyřízení. Pokud ten znovu rozhodne o uložení kázeňského trestu, je takový trest přípustný pouze v dříve uložené výši. Poslední možnost vyřešení stížnosti je zrušení rozhodnutí, pokud se dle jeho názoru kázeňský přestupek nestal, nebo jej nespáchal uvedený odsouzený.

V případě zamítnutí stížnosti proti kázeňskému trestu se může odsouzený žalobou domáhat přezkoumání rozhodnutí soudem. Obrátit se musí na krajský soud, v jehož obvodu se věznice nachází. Učinit tak musí do dvou měsíců od oznámení rozhodnutí o zamítnutí stížnosti. K tomu, aby se soud takovou žalobou vůbec zabýval, je nezbytné, aby odsouzený nejprve využil všechny zákonem stanovené opravné prostředky. Pokud by nepodal proti rozhodnutí stížnost, ale rovnou se obrátil na soud, tak soud se danou věcí vůbec nebude zabývat. O těchto skutečnostech jsou odsouzení informováni a jsou uvedeny i na tiskopisu rozhodnutí o uložení kázeňského trestu. *Ustanovení § 52 odst. 1 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů, zakládá pro odsouzeného procesní nástroj obrany proti rozhodnutí o kázeňském trestu – umístění do uzavřeného oddělení – v podobě jeho soudního přezkumu; jestliže jej odsouzený nevyužije, obecný soud v řízení o změně způsobu výkonu trestu (přeřazení do věznice se zvýšenou ostrahou) z rozhodnutí o kázeňském trestu vychází, a nelze mu – z pozic čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod – vytýkat, že znovu neotevřel otázku subjektivní stránky spáchaného přestupku.*³⁸

Ačkoliv § 76 odst. 1 zákona o výkonu trestu uvádí, že na řízení podle tohoto zákona se nevztahuje správní řád, *aplikace základních zásad činnosti správního orgánu tím není dotčena. Správní řád totiž ve společných ustanoveních odkazuje na tyto základní zásady, které se mají použít při výkonu veřejné správy i v případech, kdy zvláštní zákon stanoví, že se správní řád nepoužije, ale sám úpravu odpovídající těmto zásadám neobsahuje. Základní zásady obsažené ve správním řádu vycházejí z obecných principů obsažených v ústavním i mezinárodním právu, tedy v právních normách vyšší právní síly, než je zákon. Lze tedy dokonce říci, že tyto zásady by měly platit automaticky i bez toho, aby na ně*

³⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 3. 2015, sp. zn. ÚS 857/13.

*odkazovalo citované ustanovení.*³⁹ Z tohoto důvodu jsou na rozhodnutí vydaná v kázeňském řízení kladeny formální a obsahové nároky jako na kterékoliv jiné rozhodnutí vydané správním orgánem. Zajímavostí je, že vychovatelé a speciální pedagogové nejsou na rozdíl od příslušníků Vězeňské služby podle § 127 odst. 1 zákona č. 40/2009 trestního zákoníku úřední osobou, ovšem v případě ukládání kázeňského trestu se okamžik úřední osobou stanou, jelikož v daný okamžik vystupují jako orgán státní správy. Pokud by však odsouzený takového zaměstnance napadnul například pět minut po vyhlášení kázeňského trestu, nejednalo by se o násilí proti úřední osobě. Tento stav, kdy vychovatel nemá postavení úřední osoby, ačkoliv je v bezprostředním každodenním kontaktu s odsouzenými, ve stanovených intervalech vyhodnocuje plnění programu zacházení odsouzenými, zpracovává na ně hodnocení pro orgány činné v trestním řízení, čímž může i ovlivnit náhled soudu na odsouzeného při řízení o podmíněném propuštění nebo přecházení do mírnějšího typu věznice, nepovažuji za vhodný. Dle mého názoru k tomuto došlo v důsledku dřívějšího zcivilnění řady funkcí ve Vězeňské službě, přestože vychovatel je fakticky v přímém výkonu služby. Přirovnal bych to k případnému zcivilnění policejních vyšetřovatelů, které by bylo zdůvodněno tím, že stejně po drtivou většinu doby služby uniformu nenosí.

Formální a obsahová nedostatečnost záznamu o kázeňském přestupku není překážkou k zahájení kázeňského řízení, ovšem v případě uložení kázeňského trestu a stížnosti odsouzeného, by se stala důvodem pro zrušení rozhodnutí. Pokud by tak neučinil zaměstnanec, který by o stížnosti rozhodoval, stížnost by zamítnul a odsouzený se následně obrátil na příslušný soud, pak by jednoznačně soud dané rozhodnutí zrušil.

3.7.5 Pedagogické zásady kázeňského řízení

Základními zásadami, jimiž by se měli zaměstnanci s kázeňskou pravomocí řídit, jsou individualizace, přiměřenost, důslednost a rychlost. Individualizace spočívá ve zohlednění všech specifík pachatele kázeňského přestupku, zohlednění jeho aktuálního rozpoložení, předchozího průběhu výkonu trestu, jeho postoje k provinění. Kázeňský trest také musí být přiměřený k závažnosti přestupku. Důslednost je stejně jako při každé jiné činnosti velice důležitá, neboť v případě opaku by ztrácelo váhu nejen uložení kázeňského

³⁹ MOTEJL, O., VARVAŘOVSKÝ, P., et al., *Vězeňství*, Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2010, s. 137. ISBN 978-80-7357-606-6.

trestu, ale též i zaměstnanec, který řízení vedl, pokud by jej nedovedl bez objektivních příčin k vydání rozhodnutí. *Kázeňské řízení je nutné vyřešit co nejrychleji od spáchání kázeňského přestupku, aby byla zachována efektivita trestu. Pokud trest nepřijde bezprostředně po přestupku, ztrácí výchovné působení, neboť pachatel jej nemusí mít spojený se svým proviněním. Kázeňské přestupky mají být vyřizovány včas a bez zbytečných průtahů, záznam o kázeňském přestupku má být proveden zpravidla v den spáchání předmětného skutku. Efektivita trestu (jakéhokoliv) totiž nespočívá v jeho tvrdosti, ale především v rychlosti a neodvratitelnosti.*⁴⁰

3.7.6 Příklady z praxe

Při nálezu nepovolených věcí se odsouzení často hájí tím, že o ničem neví, věc jim někdo musel podstrčit a doufají, že se vyhnou kázeňskému potrestání. Nestačí v rozhodnutí pouze uvést, že obhajoba odsouzeného je nevěrohodná, ale též řádně odůvodnit, proč jsou jeho tvrzení považována za nevěrohodná a účelová ve snaze se vyvinut. Podobná situace nastává v případě prokázané pozitivivity odsouzeného na přítomnost psychotropních a omamných látek v těle. Jeden takový případ byl řešen ve Věznici Ostrov nad Ohří. Odsouzenému byla zjištěna pozitivita na metamfetaminy. Odsouzený se v průběhu kázeňského řízení hájil tím, že drogy neužívá, vědomě žádnou návykovou látku nepožil a ta mu musela být podstrčena jiným odsouzeným vhozením do stravy. Dále se hájil, že nemohl nahlásit své ovlivnění návykovou látkou, jelikož na sobě nic nepocíťoval, drogy nikdy neužíval a nemohl tedy vědět, jak na něj působí. Argument odsouzeného, že stal obětí komplotu, byl vyvrácen takto: *... byla vyloučena možnost, že by se odsouzený stal obětí komplotu dalších odsouzených. V podmínkách VTOS je jen těžko představitelné, že by se někdo dobrovolně vzdal dávky drogy pro jiného odsouzeného... Navíc, pokud odsouzený tvrdí, že mu někdo drogu podstrčil, nijak se nepodívoval nad změnou svého vědomí a chování způsobenou užitím OPL, jak uvádí svědecké výpovědi ostatních odsouzených v rozsáhlém materiálu OPaS a nekontaktoval pracovníky věznice, aby dopomohl k odhalení údajného viníka, ačkoli mu to ZVTOS 169/1999 Sb. v § 28 odst. 2 písm. f (citace tohoto ustanovení) ukládá.*⁴¹ Poté, co mu byla zamítnuta stížnost proti uložení kázeňského trestu

⁴⁰ Veřejný ochránce práv, Závěrečná zpráva o šetření podnětu odsouzeného J. S., sp. zn.: 6098/2009/VOP/JPK.

⁴¹ Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 30. 10. 2015, sp. zn. 57A 34/2014-70, s. 8-9.

jako nedůvodná, se odsouzený obrátil na Krajský soud v Plzni a domáhal se zrušení rozhodnutí učiněného v kázeňském řízení. Soud žalobu shledal jako nedůvodnou.

Ve Věznici Pardubice pro změnu odsouzený při kázeňském řízení, které proti němu bylo vedeno z důvodu fyzického napadení jiného odsouzeného, nejprve vše popřel. Speciální pedagog, který vedl kázeňské řízení, měl ztíženou roli, protože nikdo z odsouzených vedených jako svědci události, přímo fyzické násilí neviděl, pouze byli přítomni v kulturní místnosti, v níž k napadení došlo. Shodně vypověděli, že slyšeli, jak pachatel přestupku napadenému odsouzenému hrubě nadává a vyhrožuje, ale samotné napadení neviděli, jelikož se vše odehrálo za jejich zády. Speciální pedagog tedy musel vycházet z výpovědi poškozeného a z lékařské zprávy, která potvrdovala, že odsouzený měl na těle stopy fyzického násilí, ovšem lékař nemohl určit, jaký byl mechanismus jejich vzniku, respektive nemohl vyloučit, že k nim nedošlo i jinak, než v souvislosti s fyzickým násilím. V průběhu řízení pak podezřelý z kázeňského přestupku, aby ztížil dokazování, doplnil své tvrzení, že druhého odsouzeného nenapadl, o sdělení, jakým způsobem došlo ke vzniku poranění na těle druhého odsouzeného. Potvrdil sice, že došlo k určité slovní rozepři, ale zranění si prý druhý odsouzený způsobil sám, když uklouznul na podlaze, která byla mokrá po předchozím úklidu. Napadený odsouzený samozřejmě nadále trval na svém původním popisu události, která se zdála věrohodnější, ať již z důvodu, že další odsouzení i podezřelý z kázeňského přestupku potvrdili slovní konflikt mezi odsouzenými, tak i proto, že jeho popis události bezprostředně po jejím nahlášení, následně při pohovoru s psychologem i se speciálním pedagogem byl vždy víceméně stejný, odsouzený se do popisu události nezamotával a i výsledek lékařského vyšetření nasvědčoval pravdivosti jeho verze. Pedagog, který již měl připravené i rozhodnutí o uložení kázeňského trestu, musel tedy reagovat na nové tvrzení podezřelého a znovu vyslechnout všechny svědky. Dotazování svědků vedl cíleně se zaměřením na zjištění, zda si někdo všimnul mokré podlahy v kulturní místnosti, jak dlouho před událostí byl prováděn úklid v kulturní místnosti, aby tedy vyvrátil tvrzení podezřelého. To se mu nakonec povedlo a odsouzenému kázeňský trest uložil.

Zajímavý a z hlediska složitosti dokazování náročný případ se vyskytl v roce 2014, kdy skupina odsouzených vykonávajících ať již aktuálně, či v minulosti, trest odnětí svobody ve Věznici Pardubice, zaslala prostřednictvím mobilního telefonu do místního regionálního deníku fotografie, na kterých pózovali, pořízené ve věznici právě prostřednictvím mobilního telefonu. Poté, co jimi oslovený novinář kontaktoval věznici a

poskytl předmětné fotky, museli zaměstnanci věznice nejprve zjistit, o které odsouzené se jedná. Příslušníci oddělení prevence a stížností oslovili zaměstnance oddělení výkonu trestu, kteří ihned dokázali určit odsouzené na fotografiích. Jelikož kázeňský trest musí být uložen do jednoho roku od spáchání kázeňského přestupku, bylo nutné určit, kdy k pořízení fotografií došlo. Vzhledem k tomu, že se podařilo určit i konkrétní ložnici odsouzených, ve které byly fotografie pořízeny, bylo nutné z informačního systému zjistit, kdy k pořízení fotografií mohlo dojít. Nakonec se podařilo stanovit zhruba dvoutýdenní časový interval, ve kterém odsouzení zachycení na fotografiích byli umístěni ve stejné ubytovně. Odsouzení na svou obhajobu uváděli, že fotografie nebyly pořízeny s jejich vědomím a tedy že se kázeňského přestupku nedopustili. Z fotografií však bylo zjevné, že odsouzení „pózují“ a odsouzení byli kázeňsky potrestáni za neoznámení držení nepovolené věci (mobilního telefonu) jiným odsouzeným, čímž porušili zákon o výkonu trestu, neboť odsouzení jsou povinni neprodleně oznámit skutečnosti, které by mohly sloužit k ohrožení bezpečnosti.

3.8 Další dopady na odsouzené v souvislosti s uložením kázeňského trestu

Ačkoliv si to odsouzení často neuvědomují, nemusí být uložení kázeňského trestu jediným následkem jejich kázeňského provinění. Například v případě potvrzení přítomnosti návykových látek v těle odsouzeného odbornou laboratoří, je odsouzený povinen uhradit náklady na provedení takového trestu. Ty se pohybují kolem 4000,- Kč, což je pro většinu nejen odsouzených velmi výrazná částka. Někteří raději odmítnou odevzdat vzorek moči, aby se hrazení nákladů vyhnuli. V případě opakované positivity by se také mohlo jednat o trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí, ovšem toto nelze paušálně říci, jelikož praxe se značně liší okres od okresu a záleží na státním zástupci, zda je trestní stíhání zahájeno. Pokud je proti odsouzenému zahájeno trestní stíhání za čin spáchaný během výkonu trestu odnětí svobody, odsouzení pak nabývají pocitu, že za daný skutek nemohou být kázeňsky potrestáni. Přímou zákon o výkonu trestu odnětí svobody stanoví, že *uložením kázeňského trestu odsouzenému se nevylučuje jeho trestní stíhání, je-li skutek trestným činem.*⁴² Odsouzený totiž není kázeňsky trestán za spáchaný trestný čin,

⁴² Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, § 55 odst. 2.

ale za to, za porušení povinností stanovených zákonem o výkonu trestu. Nejčastějšími případy, kdy dojde k trestnímu stíhání odsouzeného je fyzické napadení jiného odsouzeného, které je posouzeno jako ublížení na zdraví. Odsouzený se však tímto činem dopustí kázeňského přestupku spočívajícího v porušení *povinnosti dodržovat stanovený pořádek a kázeň, ... dodržovat zásady slušného jednání s osobami, s nimiž přichází do styku.*⁴³ Dalším častým skutkem je komunikace prostřednictvím mobilního telefonu. To je hodnoceno jako maření úředního rozhodnutí. Odsouzený však opět zároveň postihne kázeňský trest za porušení povinností dle § 28 odst. 2 písm. f) oznámit neprodleně zaměstnanci Vězeňské služby okolnosti, které mohou způsobit vážné ohrožení bezpečnosti jemu samotnému, spoluodsouzeným, zaměstnancům Vězeňské služby nebo věznic, pokud se o nich dozví nebo je zjistil, a dle § 28 odst. 2 písm. j) odevzdat do úschovy věznice věci, jejichž držení s ohledem na jejich cenu, množství nebo způsob používání je zakázáno nebo je v rozporu s účelem výkonu trestu. *Znaky přečinu podle § 337 odst. 3 písm. b) trestního zákoníku a kázeňského přestupku podle § 28 odst. 1 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, nejsou alespoň částečně stejné. Ustanovení trestního zákoníku se totiž týká maření výkonu úředního rozhodnutí, zatímco zmíněné zákonné ustanovení obsahují porušení povinností a zákazů zvláště stanovených pro osoby nacházející se ve výkonu trestu odnětí svobody. Uložení kázeňského trestu pachateli za uvedený kázeňský přestupek tak nevylučuje jeho trestní stíhání pro přečin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázaní podle § 337 odst. 3 písm. b) trestního zákoníku. Proto zde nemůže dojít k porušení zásady ne bis in idem a současně v takovém případě není dán důvod pro zastavení trestního stíhání podle § 11 odst. 1 písm. j) tr. řádu.*⁴⁴ Tento citát z usnesení Nejvyššího soud se týká případu dvou odsouzených, kteří opustili nestřežené pracoviště (laicky považováno za útěk z výkonu trestu).

Závažné porušení povinností odsouzeného je důvodem pro jeho vyřazení z výstupního oddělení nebo bezdrogové zóny. Stejně tak z rekvalifikačního kurzu nebo standardizovaného programu zacházení. Při uložení celodenního umístění do uzavřeného oddělení nebo samovazby, nebo při opakovaném páchání kázeňských přestupků je odsouzený přeřazen do III. prostupné skupiny vnitřní diferenciaci, čímž nemůže využívat výhody vyplývající ze zařazení do výhodnější prostupné skupiny vnitřní diferenciaci. Při

⁴³ Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, § 28 odst. 1.

⁴⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 8 Tdo 397/2012.

spáchání byt' prvního kázeňského přestupku je přeřazen z I. dostupné skupiny vnitřní diferenciacie do méně výhodné. Opakované páchaní kázeňských přestupků je také důvodem pro zpracování návrhu na přeřazení odsouzeného do přísnějšího typu věznice. O takovém přeřazení rozhoduje soud, který rozhoduje na základě zpracovaného hodnocení o dosavadním průběhu výkonu trestu a přihlíží i k charakteru spáchaných kázeňských přestupků ve výkonu trestu.

Pozitivní test na omamné a psychotropní látky má za následek též přijetí bezpečnostního opatření, které spočívá v realizaci návštěv odsouzeného osobami blízkými v místnosti, kde je návštěva od odsouzeného oddělena přepážkou (tzv. bezkontaktní návštěva). Toto opatření je přijato, neboť se dá předpokládat, že odsouzenému návykovou látku zajistil někdo z blízkých osob a k předání došlo při návštěvě, nebo že při návštěvě dochází k předání finanční hotovosti, která slouží k následnému obstarání návykové látky. Bezkontaktní návštěva je zpravidla realizována i v době, kdy odsouzený vykonává kázeňský trest celodenní umístění do uzavřeného oddělení a umístění do samovazby.

3.9 Kázeňské přestupky odsouzených

Mezi nejčastější kázeňské přestupky vězňených osob patří nevhodné chování vůči zaměstnancům Vězeňské služby, ať už formou tykání při osobním jednání nebo urážek, navazování nedovoleného styku, o který se vězňené osoby pokoušejí z různých pohnutek, nejčastěji z důvodu vzájemného obchodování mezi sebou samými, uznávaným platidlem jsou v takovém případě cigarety a jiné tabákové výrobky a omamné a psychotropní látky, v prostředí věznic nejčastěji léky, které mají odsouzení předepsané lékařem, kvůli čemuž pak nedodržují stanovený léčebný režim, aby měli mezi odsouzenými velmi žádanou komoditu. Časté je porušování vnitřních řádů věznic, zejména ustanovení týkajících se kouření, kdy odsouzeným je z důvodu ochrany zdraví nekuřáků zakázáno kouřit mimo přesně vymezené prostory, dále spaní na lůžku mimo dobu stanovenou časovým rozvrhem dne, tetování sebe nebo spíše především jiných osob, nenastoupení na hromadně vyhlášenou akci (například odběr stravy, prověrka početního stavu, ...).

Závažným kázeňským přestupkem pak je napadení zaměstnance věznice či jiného odsouzeného, svévolné opuštění vnějšího nestřežené pracoviště, útěk z věznice nebo vnějšího střeženého pracoviště, manipulace, používání či držení nepovolených věcí,

zejména pokud se jedná o již zmiňované omamné a psychotropní látky, mobilní telefony nebo peníze, které se do věznic dostávají především prostřednictvím blízkých osob, jež se dostaví k návštěvě odsouzeného, nebo při návratu odsouzených z pracovišť zřízených mimo objekt věznice, zejména těch s volným pohybem, kdy odsouzení jsou kontrolováni pouze určeným zaměstnancem subjektu, který je zaměstnává. K zamezení tohoto jevu je nutná důsledná činnost příslušníků Vězeňské služby provádějících kontrolu vstupujících osob, osobní prohlídky odsouzených po provedené návštěvě a při návratu z vnějších pracovišť. Ačkoliv je Vězeňská služba vybavena různými zařízeními na kontrolu osob, detektory kovů, rentgeny na kontrolu zavazadel apod., zamezit pohybu těchto věcí mezi odsouzenými je úkol velmi složitý. Zejména v případě návykových látek je téměř nemožné je u odsouzeného nalézt, pokud je dobře ukryje, což realizují často zasunutím hluboko do konečnicku, nebo spolknutím. V málokteré věznici je zřízena kynologická služba. Kontroly ubytoven odsouzených za účelem nalezení návykových látek jsou pak prováděny pouze v omezené míře v závislosti a možnostech kynologické služby věznic, jež disponují psy k tomuto účelu vycvičenými, realizovat prohlídky i v dalších věznicích.

Vzhledem k bezpečnosti věznice a osob se v ní nacházejících, ať už se jedná o personál, zaměstnance soukromých subjektů vykonávajících činnost uvnitř věznic, tak i samotných odsouzených, jsou prováděny kontrolní testy odsouzených na přítomnost návykových látek v jejich těle. Odsouzený, který je pod vlivem návykové látky, totiž má velmi snížené rozlišovací schopnosti a může pak být nebezpečný nejen sobě, ale i okolí. Jak již bylo uvedeno, v případě, že pozitivní orientační test je následně potvrzen analýzou provedenou akreditovanou laboratoří, do níž je pozitivní vzorek moči odeslán, je odsouzenému nejen uložen kázeňský trest, ale je mu též předepsána k úhradě i částka fakturovaná věznici akreditovanou laboratoří. Nejen z tohoto důvodu se pak odsouzení raději odmítnou orientačnímu testu podrobit. V takovém případě ovšem stejně musí počítat s přísným kázeňským trestem, jelikož se dá předpokládat, že k odmítnutí testování je zaviněno vědomím odsouzeného, že by výsledek byl pozitivní. Dle údajů z roku 2002 tvořili uživatelé drog třetinu všech odsouzených. *Kvůli kritériím pro zařazování do této skupiny je však třeba s údajem zacházet při jeho interpretaci velmi opatrně, neboť je zatížený množstvím chyb vzniklých v důsledku nedostatečně operacionalizované definice. Uvedený přehled o stavu užívání drog je ve statistice (Řeháček 2003) nejvýznamněji zvyšován právě pozitivními testy při nástupu a nikoli v průběhu samotného výkonu vazby či trestu. Z hlediska úvah o prevalenci uživatelů drog ve výkonu vazby a trestu je tento údaj*

*pravděpodobně nadhodnocený. Je nutné jej mj. korigovat skutečností, že mnohé osoby si např. drogu vezmou před nástupem výkonu vazby či trestu „na poslední chvíli a na rozloučenou se svobodou“ nebo na „kuráž“ a to i v těch případech, kdy drogy neužívají pravidelně.*⁴⁵ Že je potřeba uvedený podíl drogově závislých brát s rezervou, vypovídá i počet odsouzených, kterým byl ve Věznici Pardubice v roce 2015 uložen kázeňský trest za pozitivní monitoring (22 odsouzených), k tomu je nutno přičíst 24 odsouzených, kteří byli kázeňsky trestáni za odmítnutí podrobit se monitoringu na přítomnost omamných a psychotropních látek. Ačkoliv nebyli testováni všichni odsouzení vykonávající trest odnětí svobody v pardubické věznici, lze z těchto testů usuzovat na mnohem nižší procento drogově závislých. Testování je totiž prováděno jak náhodně, aby bylo provedeno na stanoveném procentu odsouzených, tak cíleně na základě podezření, že odsouzený je pod vlivem návykové látky, nebo že došlo k jejímu užití v nedávné době, kdy by však stále byla návyková látka v těle odsouzeného detekována.

Kromě ukládání trestů mohou zaměstnanci zmocnění ke kázeňské pravomoci udělovat odsouzeným a chovancům též kázeňské odměny. Oproti kázeňským trestům, které slouží jako odstrašující prostředek, působí odměny jako pozitivní motivace k řádnému plnění povinností a spolupráci při naplňování účelu výkonu trestu nebo zabezpečovací detence. *Vcelku se význam kladného hodnocení spatřuje v tom, že vyvolává kladné citové reakce, které podněcují k intenzivnější činnosti, vzbuzují pocit sebedůvěry, ... Naproti tomu časté negativní hodnocení uvolňuje někdy těžko kontrolovatelné vedlejší projevy (vzdor, pocity méněcennosti).*⁴⁶

⁴⁵ HAVLÍČKOVÁ M., MIOVSKÝ M., SPIRIG H., *Vězeňství a nelegální drogy*, Praha: Úřad vlády ČR, 2003, s. 31. ISBN 80-86734-03-x.

⁴⁶ SKALCOVÁ J., *Obecná didaktika 2. rozšířené a aktualizované vydání*, Praha: Grada Publishing, s. 177 – 178. ISBN 978-80-247-1821-7.

Přehled kázeňských trestů uložených odsouzeným ve Věznici Pardubice v roce 2015 včetně důvodů pro jejich uložení

ULOŽENÉ KÁZEŇSKÉ TRESTY U ODSOUZENÝCH	Verbální napadení, urážka personálu, OČŤŘ	Fyzické napadení jiného odsouzeného	Neuposlechnutí příkazu vydaného oprávněnou osobou	Positivní monitoring	Manipulace s nedovolenými předměty a jejich držení	Nedovolený styk	Porušování vnitřního řádu věznice	Ostatní	CELKEM
Důtka	1	0	0	0	4	14	57	2	78
Zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce	0	1	0	1	0	0	1	0	3
Propadnutí věci	0	0	0	0	10	0	0	0	10
Umístění do uzavřeného oddělení s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení	34	53	4	1	26	9	73	19	219
Celodenní umístění do uzavřeného oddělení	11	1	21	17	4	0	1	0	55
Umístění do samovazby	0	0	3	3	2	0	0	0	8
ULOŽENÉ KÁZEŇSKÉ TRESTY CELKEM	46	55	28	22	46	23	132	21	373

V tabulce jsou případy, kdy odsouzený odmítl podstoupit orientační test na přítomnost omamných a psychotropních látek v těle, zahrnutý do kázeňského přestupku „neuposlechnutí příkazu vydaného oprávněnou osobou“. Pod přestupky „porušování vnitřního řádu věznice“ spadá například spaní na neustlaném lůžku mimo dobu stanovenou vnitřním řádem věznice, kouření mimo vyhrazený prostor, ztráta/poškození výstrojních součástí, tetování sebe nebo jiného odsouzeného.

3.10 Důvody pro udělování odměn odsouzeným

Nejčastějšími důvody pro udělení odměn jsou zejména plnění pracovních povinností nad stanovený rámec, vykonávání úklidů (tzv. rajóny) v ubytovnách a jejich okolí, aktivní přístup ke vzdělávání, příprava a podíl na realizaci aktivit programu zacházení. Výjimečně je důvodem pro udělení odměny opravdu mimořádný záslužný čin, například záchrana života jiné osoby. Výjimečnost je ovšem dána tím, že k takovým událostem naštěstí dochází pouze v minimálním počtu. Kritiky udělování odměn je argumentováno, že odsouzení se tímto stylem mohou „prouklízet“ do mírnějšího typu věznice, ovšem zde je opět nutné zmínit důležitost pozitivní motivace. Můžeme odsouzenému nařídít provádět úklidy a v případě nesplnění úkolu s ním zahájit kázeňské řízení a uložit mu kázeňský trest. Mohli bychom pak mít mnoho potrestaných odsouzených, kteří by příště nařízený úklid

provedli, někteří však by si raději nechali uložit další kázeňský trest. Otázkou ovšem je, jak by takový úklid vypadal a zda by měl fakticky nějaký význam, pokud by odsouzení byli motivováni pouze hrozbou trestu. Mnohem větší efekt v daném případě má za kvalitně odvedenou práci udělit odsouzenému odměnu, jelikož odsouzený je srozuměn s tím, že pokud jím odvedená činnost bude nedostatečná, přesněji odfláknutá, pak nemůže ani počítat s tím, že bude za svou činnost odměněn.

Přehled odměn udělených odsouzeným ve Věznici Pardubice v roce 2015 včetně důvodů pro jejich udělení

UDĚLENÉ ODMĚNY U ODSOUZENÝCH	Příkladný čin	Vzorné chování	Plnění pracovních povinností nad rámec, aktivní přístup	Aktivní přístup ke vzdělávání	Ostatní	CELKEM
Pochvala	0	0	1174	48	48	1270
Mimořádné zvýšení doby trvání návštěv během jednoho kalendářního měsíce	2	0	280	7	2	291
Rozšíření osobního volna na sportovní, kulturní nebo jiné zájmové aktivity až na dobu 1 měsíce	0	0	15	2	1	18
Povolení opustit věznici až na 24 hodin v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení s odsouzeným/mladistvým	0	0	29	0	0	0
Přerušování výkonu trestu	0	0	9	0	0	9
UDĚLENÉ ODMĚNY CELKEM	2	0	1507	57	51	1617

Do kategorie ostatní patří například příprava a částečná realizace aktivit programu zacházení, aktivní přístup k plnění programu zacházení.

3.11 Prostupné skupiny vnitřní diference

Kromě kladného hodnocení o průběhu výkonu trestu, které má význam pro odsouzené, kteří usilují o podmíněné propuštění, případně přerazení do mírnějšího typu věznice, je dalším důvodem, motivujícím odsouzené k bezproblémovému průběhu výkonu trestu a získávání odměn, snaha o zařazení do výhodnější prostupné skupiny vnitřní diference. Odsouzení jsou rozděleni do tří skupin podle jejich přístupu k plnění

povinností, chování v průběhu výkonu trestu, jednání a naplňování cílů stanovených programem zacházení. *Ve věznicích jsou tři přístupné skupiny vnitřní diference, které tvoří ucelený systém pozitivní motivace. Úkolem vnitřní diference je prohloubit individualizovaný přístup k odsouzeným a motivovat je k pozitivním postojům k výkonu trestu odnětí svobody.*⁴⁷ Odsouzení jsou po nástupu do výkonu trestu odnětí svobody zařazeni do II. PSVD. Podle jejich přístupu k výkonu trestu pak mohou být ředitelem věznice na návrh odborné komise do lepší (I. PSVD) nebo horší diferenciační skupiny (III. PSVD). Na návrh vychovatele, jenž je zpracován na základě hodnocení plnění programu zacházení, je odsouzený přeřazen vždy o jednu třídu. Výjimku tvoří situace, kdy je odsouzenému uložen kázeňský trest celodenní umístění do uzavřeného oddělení nebo umístění do samovazby. Po uložení takového trestu je odsouzený přeřazen do III. PSVD, ačkoliv před uložení kázeňského trestu byl zařazen do I. PSVD.

Jednotlivé přístupné skupiny vnitřní diference pak mají stanoveny motivační činitele, které odsouzení mohou využívat při zařazení do dané skupiny vnitřní diference. V první PSVD se jedná například o možnost povolení návštěvy bez zrakové a sluchové kontroly, možnost účastnit se kondičního cvičení (nikoli posilování), možnost udělení odměny povolení opustit věznici v souvislosti s návštěvou nebo na akci mimo věznici, možnost realizace návštěvy mimo objekt věznice. Zařazení do konkrétní PSVD má vliv i na výši částky, za kterou odsouzený může realizovat nákup nebo časový rozsah sledování televize.

3.12 Výkon některých kázeňských trestů

Výkon kázeňských trestů umístění do uzavřeného oddělení s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení, celodenní umístění do uzavřeného oddělení a umístění do samovazby je realizován v oddělení zřízeném výhradně k tomuto účelu. Kázeňský trest je vykonáván v celách pro zpravidla 2 – 3 odsouzené, v samovazbě je odsouzený umístěn sám, jak již název tohoto trestu napovídá. Cely jsou vybaveny velmi stroze, a to kovovým lůžkem, plechovou skříňkou, umyvadlem a toaletou. V některých věznicích jsou lůžka sklopná a mimo dobu určenou ke spánku jsou sklopena a připevněna ke zdi.

⁴⁷ RASZKOVÁ T., HOFERKOVÁ S., *Kapitoly z penologie I*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2013, s. 90 – 91. ISBN 978-80-7435-264-5.

Před nástupem kázeňských trestů celodenní umístění do uzavřeného oddělení a umístění do samovazby musí být odsouzený předveden k lékaři, který posoudí, zda je odsouzený v danou chvíli schopen tento kázeňský trest vykonat. V případě uložení delšího trestu, musí být odsouzený předveden k lékaři vždy po 7 dnech výkonu kázeňského trestu. Při výkonu umístění do samovazby navíc musí být odsouzený každý den zkontrolován zdravotnickým personálem, nemusí se nutně jednat o lékaře, tuto každodenní kontrolu může realizovat i zdravotní sestra. Toto opatření nevyplývá ze zákona o výkonu trestu nebo z řádu výkonu trestu, ale stanoví jej nařízení generálního ředitele. Jedná se o novinku účinnou od letošního roku, kterou bylo reagováno na doporučení mezinárodních organizací zabývajících se kontrolou dodržování zákonnosti a mezinárodních dohod, k nimž se Česká republika zavázala, v zařízeních, jejichž účelem je omezování osobní svobody.

Před nástupem do výkonu některého z kázeňských trestů vykonávaných v uzavřeném oddělení, je provedena důkladná osobní prohlídka, se zaměřením zejména na nalezení nebezpečných věcí, kterými by odsouzený mohl ohrozit sebe nebo vězeňský personál.

S výkonem kázeňských trestů umístění do uzavřeného oddělení jsou spojena i další omezení. Po dobu výkonu kázeňského trestu nemají odsouzení možnost přijetí nárokového balíčku. Balíček je uložen a odsouzenému je vydán až po vykonání kázeňského trestu. Pokud odesílatel dodrží pokyny uvedené na potvrzení o právu na přijetí balíčku, nedojde ke znehodnocení v něm zaslaných potravin, jelikož nesmí být mj. zasílány potraviny podléhající rychlé zkáze. V uzavřeném oddělení se nesmí kouřit, což je pro kuřáky mezi odsouzenými patrně ta největší pocíťovaná újma. Z tohoto důvodu se tedy snaží všelijak propašovat tabákové výrobky na celu, čímž se ovšem vystavují riziku dalšího kázeňského postihu za porušení řád uzavřeného oddělení. Ovšem potřeba „zakouřit si“ je mnohdy silnější, než hrozba dalšího trestu. Odsouzený smí mít v cele pouze právnickou, náboženskou a vzdělávací literaturu a prostředky k vedení osobní hygieny. Rozhodně se tedy nejedná o celodenní „nicnedělání“, kdy den poklidně uteče. Naopak většinou se den táhne a pokud odsouzený není pracovně zařazen, nebo nemá v programu zacházení stanoveny vzdělávací či speciálně výchovné aktivity, tráví v cele uzavřeného oddělení 24 hodin denně, vyjma případů, kdy se zúčastní vycházky v rozsahu jedné hodiny denně, případně úklidových prací mimo celu. Ovšem vzhledem k přeplněnosti věznic a tomu, že výkon trestu ve většině případů probíhá v ubytovnách ložnicového typu, kdy se odsouzení volně pohybují po oddělení a v rámci jednoho oddělení jich je umístěno několik desítek, i

více než 90, nelze se divit, že výkon kázeňského trestu pro ně postrádá represivní charakter, jelikož si alespoň na pár dnů mohou odpočinout od velkého kolektivu.

Výjimku tvoří umístění do samovazby, jelikož člověk je tvor společenský a jak se prokázalo u některých vězeňských systémů, založených na naprosté izolaci od ostatních, či nemožnosti jakékoliv komunikace, dlouhodobá izolace se projevuje negativně na lidské psychice. *Styk s druhými lidmi je pro člověka nesmírně důležitý. Izolace od ostatních lidí velmi negativně ovlivňuje psychický vývoj člověka ... S naprostou izolací od lidské společnosti byly prováděny experimenty též v psychologické laboratoři a prokázaly zhoubný vliv na lidskou psychiku ... Izolace od druhých lidí se ve všech společenských zřízeních používala jako trest pro člověka, který nedodržel společenské normy.*⁴⁸ Z těchto důvodů se umístění do samovazby ukládá pouze v případě nejzávažnějších porušení povinností a byl zaveden i již zmiňovaný každodenní dohled zdravotnického personálu. Stejně tak i lékařské prohlídky každých sedm dní výkonu kázeňského trestu slouží k zajištění omezení negativních následků výkonu kázeňského trestu na psychiku odsouzeného. Tím je zajištěno, že trest není nehumánní či nelidský.

⁴⁸ KOPECKÁ Ilona., *Psychologie 1. díl, Učebnice pro obor sociální činnost*, Praha: Grada Publishing., 2011, s. 29. ISBN: 978-80-247-3875-8.

4 KÁZEŇSKÉ ŘÍZENÍ V POLSKU

Kázeňské tresty ukládané vězněným osobám v Polsku jsou vcelku podobné jako v České republice. Největší rozdíl spočívá v kázeňské pravomoci personálu, kdy v Polsku kázeňskou pravomoc vykonává téměř výlučně ředitel věznice a jeho zástupce. U některých trestů může sice ředitel delegovat svou pravomoc, ovšem v praxi se tato možnost v podstatě nevyužívá. Další rozdíl spočívá v tom, že o stížnosti proti kázeňskému trestu rozhoduje rovnou soud, což ovšem souvisí s ukládáním kázeňských trestů ředitelem věznice či jeho zástupcem. Stížnost proti kázeňskému trestu musí být podána do 7 dnů ode dne vyhlášení kázeňského trestu. Návrh na kázeňské potrestání odsouzeného může podat každý zaměstnanec polské vězeňské služby. Pokud se o spáchání přestupku dozví rovnou ředitel věznice, rozhoduje z úřední povinnosti i bez takového návrhu. Tresty je možné ukládat s podmíněným odkladem až na 3 měsíce.

4.1.1 Kázeňské tresty ve výkonu vazby

1. důtka,
2. zákaz konzumace vlastního jídla až na 14 dnů,
3. zákaz přijetí balíčku v následujícím čtvrtletí,
4. odnětí dříve povolené výhody,
5. izolace (umístění do uzavřeného oddělení) až na 14 dnů,
6. zákaz volnočasových aktivit (sportovních, kulturních, vzdělávacích) až na 1 měsíc – nevztahuje se na četbu knih, novin a časopisů,
7. zákaz nebo omezení nákupu jídla, tabáku a cigaret až na 1 měsíc.

4.1.2 Kázeňské tresty ve výkonu trestu

1. důtka (napomenutí, pokárání),
2. zrušení dříve povolené výhody až na 3 měsíce,
3. zákaz volnočasových aktivit (sportovních, kulturních, vzdělávacích) až na 3 měsíce – nevztahuje se na četbu knih, novin a časopisů,

4. zákaz přijetí balíčku s jídlem až na 3 měsíce,
5. zákaz nebo omezení nákupu jídla, tabáku a cigaret až na 3 měsíce,
6. návštěvy bez osobního kontaktu až na 3 měsíce,
7. snížení kapesného až o 25% maximálně na 3 měsíce,
8. izolace (umístění do uzavřeného oddělení až na 28 dní).

Těhotným a kojícím ženám nelze uložit tresty zákaz přijetí balíčku s jídlem, omezení nákupu jídla a umístění do uzavřeného oddělení. Pokud chce ředitel věznice uložit trest umístění do uzavřeného oddělení na více než 14 dnů, musí k tomu mít nejprve souhlas soudu. Za více přestupků spáchaných do doby vyřešení prvního z nich, se ukládá souhrnný trest. Kázeňský trest musí být uložen do 14 dnů ode dne, kdy se ředitel dozvěděl o kázeňském přestupku, nejpozději však do 30 dnů ode dne jeho spáchání. Kázeňský trest umístění do uzavřeného oddělení musí být zahájen do 14 dnů ode dne jeho vyhlášení (nevztahuje se na případy, kdy odsouzený utekl z věznice, nevrátil se z povoleného opuštění věznice nebo není schopen zahájit výkon kázeňského trestu z důvodu nemoci po sebepoškození). Při kázeňském řízení je nutné vyslechnout odsouzeného a přihlíží se i k posudku vychovatele. Kázeňský trest může být vyhlášen i v přítomnosti jiných odsouzených.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 EFEKTIVITA KÁZEŇSKÉHO ŘÍZENÍ

Vzhledem k současné náročnosti a složitosti kázeňského řízení o uložení kázeňského trestu odsouzenému, jsem výzkumnou část zaměřil na efektivitu kázeňského řízení a jeho význam z hlediska naplňování účelu výkonu trestu, respektive zajištění kázně a pořádku ve věznicích a výchovné působení disciplinárních odměn a trestů na odsouzené.

5.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit složitost a náročnost kázeňského řízení s odsouzenými z pohledu zaměstnanců Vězeňské služby, a zda se v souvislosti se změnami způsobenými nálezem Ústavního soudu změnil jejich přístup k ukládání kázeňských trestů. Dále mne zajímal pohled zkušených praktiků na celý institut kázeňského řízení a udělování odměn odsouzeným.

5.2 Charakteristika zkoumaného vzorku

Výzkum byl prováděn ve Věznici Pardubice. Účastníky výzkumu byly zaměstnanci zmocnění k ukládání kázeňských trestů a udělování odměn. Výzkumu se zúčastnilo 15 osob. Výběr osob byl prováděn tak, aby se výzkum zúčastnil zaměstnanci, kteří mají praxi na pozici vychovatele nebo speciálního pedagoga minimálně 5 let. Minimální pětiletá praxe byla zvolena z toho důvodu, aby se jednalo o zaměstnance, kteří mají dostatečné zkušenosti s ohledem na náročnost práce v prostředí věznice, nejsou ovlivněni některými relativně naivními představami a ideály o jejich práci a u nichž je předpoklad, že za dobu svého působení u Vězeňské služby již vedli dostatečné množství kázeňských řízení, či řízení o udělení odměny.

Deset účastníků výzkumu má vysokoškolské vzdělání pedagogického směru, 3 mají vysokoškolské vzdělání nepedagogické, 2 mají úplné střední s maturitou. Dosažené vzdělání ovšem nemá vypovídající hodnotu o schopnosti vést kázeňské řízení a i jinak výchovně působit na odsouzené. Jako v každém oboru, tak ve vězeňství obzvlášť, jsou nejdůležitější zkušenosti získané vlastním přičiněním a nikoliv pouze předávané jinými osobami.

5.3 Metoda výzkumu - rozhovor

Jako výzkumnou metodu jsem zvolil řízený strukturovaný rozhovor. Tuto metodu jsem si zvolil, jelikož *strukturovaný rozhovor má podobu pevné agendy – používá se pro získání detailního pohledu na určitou část problémové domény (opět nikoliv na proces řešení problémů) ... Jeho výsledky jsou tudíž úplnější a přesnější než u nestrukturovaného rozhovoru.*⁴⁹ Délka jednotlivých rozhovorů závisela na tom, zda dotazovaný volil stručné odpovědi nebo zda své odpovědi více rozváděl. Odpovědi na otázky jsem zaznamenával sám. Rozhovory byly vedeny anonymně, bez zaznamenávání jmen na záznamové archy.

5.4 Získaná data

V této části diplomové práce nejprve uvedu otázku pokládanou respondentům, data získaná z rozhovoru a některou ze zajímavých odpovědí.

1. Jsou podle Vás odsouzení dostatečně obeznámeni s povinnostmi vyplývajícími ze zákona o výkonu trestu odnětí svobody a tedy srozumění s tím, že v případě jejich porušení mohou být kázeňsky trestáni?

Na danou otázku odpovědělo kladně osm respondentů, jeden odpověděl kladně v případě recidivistů a negativně pokud se jedná o odsouzené, kteří jsou poprvé ve výkonu trestu odnětí svobody (tzv. prvotrestaní), šest jich odpovědělo záporně. Z rozhovorů však vyplynulo, že jedna věc je seznámení odsouzených s jejich povinnostmi a druhá skutečná znalost těchto povinností. Ačkoliv to nebylo součástí otázky, tak někteří odpověděli, že odsouzení se zajímají spíše o svá práva. „*Odsouzení mají v každém případě znát svá práva a povinnosti (jsou o tom poučeni během pobytu na nástupním oddělení), ve většině případů znají pouze svá práva a povinnosti znát nechtějí. Povinnosti určitě neznají.*“

⁴⁹ SKLENÁK V., *Data, informace, znalosti a Internet*, Praha: CH Beck, 2001, s. 128. ISBN 8071794090

2. Považujete současné zákonem stanovené kázeňské tresty a odměny za postačující? Navrhli byste nějaké změny?

Rozsah odměn a kázeňských trestů většina dotazovaných považuje za dostačující, ve třech případech se pak vyskytly výtky k odměnám, kdy navrhovali jejich omezení či úplné zrušení. Jeden dotazovaný považuje nastavené druhy odměn za nedostatečně motivující, jelikož nemají pro odsouzené bezprostřední hodnotu (například pochvala – pouze záznam v kartě odsouzeného). V oblasti kázeňských trestů pak 2x padnul návrh na jejich doplnění o zákaz telefonních hovorů po stanovenou dobu. *„Odměny bych zlikvidoval úplně, kdo si plní vše na něho kladené, bude to mít v pravidelném hodnocení bez nasčítávání odměn, zbytečné.“*

3. V čem spatřujete význam institutu kázeňského řízení a udělování odměn odsouzeným?

V odpovědích na tuto otázku se nejčastěji objevovala slova motivace, diferenciací, podmíněné propuštění, prvotrestání. Respondenti považovali udělování odměn za motivační zejména pro prvotrestané, u kterých je předpoklad úspěšnosti při podání žádosti o podmíněné propuštění. U odsouzených, kteří jsou ve výkonu trestu opakovaně, pak uváděli, že ukládání kázeňských trestů často nemá žádný výchovný efekt. *„Smysl to má pro prvovězněné odsouzené, u kterých je předpoklad úspěšnosti podmíněného propuštění. V případě vícekrát trestaných odsouzených jsou odměny spíše formální, protože nemají vliv na PP (počet odměn nezaručuje vedení řádného života po propuštění z výkonu trestu). Ukládání kázeňských trestů má smysl také převážně u prvovězněných odsouzených, kteří nedodržují stanovené normy. Vícekrát věznění odsouzení často zmiňují, že se nechtějí změnit a uložení kázeňského trestu pro ně nic neznamená a často nedojde ani k jejich realizaci.“*

4. Je institut kázeňského řízení efektivním prostředkem k zajištění pořádku a kázně ve věznicích?

Dotazovaní všeobecně poukazovali na zdlouhavost kázeňského řízení, které se často neúměrně protahuje, nejčastěji z důvodu nutnosti znovu vyslechnout svědky. Obzvláště

v případě svědků z řad příslušníků se pak řešitel mnohdy vzhledem k směnnému systému výkonu služby s daným příslušníkem mívá.

„Není, neboť celý proces je velmi zdlouhavý, tudíž mezi spáchaným kázeňským přestupkem a uděleným trestem bývá zpravidla dlouhá časová prodleva. Totéž platí u odměny. Navíc je velmi těžké odměnit změny v chování a prožívání odsouzeného, které jsou základem naplnění čely výkonu trestu odnětí svobody.“

5. Stává se často, že odsouzení využijí práva na podání stížnosti proti uloženému kázeňskému trestu?

U této otázky všichni dotazovaní uvedli, že k podání stížnosti dochází pouze v naprostém minimu případů. Někteří pak odpověď doplnili o sdělení, že je důležitá komunikace s odsouzeným při ukládání kázeňského trestu, zejména mu vysvětlit, proč bylo přistoupeno k uložení daného druhu trestu a jeho výši, a že stížnosti si většinou podávají tzv. chroničtí stěžovatelé a to i tehdy, když je zjevné, že stížnost bude zamítnuta. Jedná se o jakousi potřebu stěžovat si vždy a na vše, nechotu přijmout kázeňský trest a akceptovat svou vinu. *„Nemohu aktuálně posuzovat ze širokého vzorku odsouzených, ale jedná se spíše o výjimky (zpravidla si tito odsouzení podávají stížnost v rámci téměř každého kázeňského řízení, v souvislosti s tím sepisují i související nebo vůbec nesouvisející další stížnosti apod.).“*

6. Pokud je odsouzený v souvislosti s uloženým kázeňským trestem přerazen do horší prostupné skupiny vnitřní diferenciaci nebo například vyřazen z pracoviště, považuje to za „další“ trest nebo je s danou skutečností smířen?

Podle šesti dotazovaných se jedná o individuální záležitost, každý odsouzený k tomu přistupuje jinak a nelze paušálně odpovědět. Pět dotazovaných se přiklonilo k názoru, že opatření následující po uložení kázeňského trestu jsou odsouzenými považovány za další trest. Ve čtyřech případech byli přesvědčeni, že odsouzení jsou s následky smíření a nepovažují je za další trest. *„Mnohdy to odsouzení vnímají jako další trest, i když se o něj v žádném případě nejedná, ale o jisté opatření, které může Vězeňská služba využívat a přistupovat k němu.“*

7. Řešíte kázeňské přestupky odsouzených zpravidla rovnou uložením kázeňského trestu nebo nejprve přistoupíte k projednání přestupku?

Na tuto otázku nastala v odpovědích velká shoda, kromě jedné výjimky všichni odpověděli, že u méně závažných kázeňských přestupků a v případech, kdy se odsouzený dopustil prvního porušení povinností, přistupují nejprve k projednání přestupku s odsouzeným. U závažných kázeňských přestupků pak přistupují rovnou k uložení kázeňského trestu. Tento postup považují za správný a v souladu s pedagogickými zásadami individuálnosti a poslušnosti, neboť u některých odsouzených může projednání přestupku zapůsobit pozitivněji a mít větší výchovný efekt, než kdyby mu byl rovnou uložen kázeňský trest. Výjimka z uvedených odpovědí byla způsobena výší kázeňské pravomoci dotazovaného, jelikož řeší až velmi závažné kázeňské přestupky, za které je ukládán vyšší kázeňský trest. „*Nejprve řeším kázeňské přestupky napomenutím na místě, pokud napomenutí nestačí a odsouzení nadále nedodržují stanovené normy, přistupuji k sepsání záznamu o kázeňském přestupku, který je pak většinou kolegy řešen uložením kázeňského trestu. Samotné projednání využívám v případě, že se mi dostane do ruky záznam o kázeňském přestupku u odsouzeného, který poprvé porušil příslušné normy a jeho chování je dlouhodobě na takové úrovni, že samotným projednáním kázeňského přestupku bude dosaženo sledovaného účelu.*“

8. Pokud je odsouzenému uložen některý z mírnějších kázeňských trestů, například důtka, vezme si z toho ponaučení, nebo je mu takový trest lhostejný?

V tomto případě došlo k naprosté shodě všech dotazovaných. Z odpovědí jednoznačně vyznělo, že ponaučení si z takového trestu vezmou ti odsouzení, kteří buď upínají své naděje k podmíněnému propuštění, nebo využívají výhod zařazení do I. prostupné skupiny vnitřní diference. U více kriminálně narušených jedinců pak je tento trest naprosto neefektivní. „*Pro někoho, kdo si vytvořil podmínky pro přeřazení do I. prostupné skupiny vnitřní diference a podmínky k podmíněnému propuštění, tak mu tento trest není lhostejný. U recidivy a odsouzených, kterým je to šumák, nemá tento trest žádný význam, a proto musíme přitvrdit a tento trest úplně vynechat.*“

- 9. Změnil se Váš přístup k ukládání kázeňských trestů v souvislosti s právem odsouzeného obrátit se na soud se žádostí o přezkoumání rozhodnutí o uložení kázeňského trestu? Pokud ano, jak (například ukládání mírnějších trestů nebo trestů, u nichž zákon tuto možnost nepřipouští)?**

Zde jsem čekal spíše opačný výsledek, než kterého se mi dostalo. Považuji to však za pozitivní, jelikož to svědčí o tom, že zaměstnanci s kázeňskou pravomocí jsou přesvědčeni, že dokáží rozhodnutí o uložení kázeňského trestu dostatečně odůvodnit a zpracovat bez obsahových i formálních nedostatků. Deset dotazovaných uvedlo, že jejich přístup se nezměnil, někteří pouze uvedli, že jsou nyní obezřetnější při zpracování rozhodnutí. Pět jich sdělilo, že již uložili mírnější kázeňský trest, pokud byli přesvědčeni, že by se odsouzený mohl domáhat soudního přezkumu rozhodnutí. *„Domnívám se, že ne. Je však nutno dbát větší pozornosti jak věcné, tak i formální stránce uložení kázeňského trestu.“*

- 10. Myslíte, že by se efektivita kázeňského řízení zvýšila, pokud by se odsouzeným doba strávená ve výkonu kázeňského trestu umístění do uzavřeného oddělení nezapočítávala do výkonu trestu odnětí svobody, ale museli by ji tzv. nasluhovat?**

Tuto otázku jsem zvolil proto, že se často objevují hlasy, které připomínají, že vojákům základní vojenské služby, kteří vykonali kázeňský trest vězení, se o takto strávenou dobu prodloužila povinná vojenská služba. Odpovědi mne nikterak nepřekvapily, protože všichni tázání shodně uvedli, že by se jistě zvýšil odstrašující účinek kázeňského trestání. *„Ano, efektivita by se jistě zvýšila. Odsouzení se často ptají, zda se doba strávená v oddělení výkonu kázeňských trestů započítává do výkonu trestu odnětí svobody, a když zjistí, že ano, jsou spokojeni, že nebudou muset „nasluhovat“. Věřím, že by „nasluhování“ kázeňského trestu snížilo počet páchání kázeňských přestupků.“*

11. Považujete systém nastavený ve Věznici Pardubice, kdy před vydáním rozhodnutí o uložení kázeňského trestu musíte nejprve předložit spis ke kontrole zaměstnanci s vyšší kázeňskou pravomocí za účinný z hlediska odvrácení hrozby pozdějšího zrušení rozhodnutí v případě, že si odsouzený proti rozhodnutí podá stížnost?

I zde panovala naprostá shoda v odpovědích, kdy ve všech případech zazněla kladná odpověď. Tento systém se osvědčil a podařilo se díky němu odhalit některé nedostatky již před uložení kázeňského trestu a tím zabránit „úspěchu“ případné stížnosti podané odsouzeným. Jediné nedostatky, které v tom tři tazatelé spatřovali, souvisí s prodloužením doby od spáchání do jeho potrestání. *„Svým způsobem tento systém považuji za účinný, protože systém jakékoliv kontroly může odhalit nedostatky, které zpracoval i po opakované kontrole vlastními prostředky (po opakovaném přečtení) nemusí odhalit a zaměstnanec s vyšší pravomocí může k celé věci zaujmout i jiný úhel pohledu a navrhnout doplnění či objasnění některých dalších skutečností. Samozřejmě ale záleží také na zaměstnanci s vyšší kázeňskou pravomocí, do jaké hloubky provede kontrolu celého předkládaného spisu. Na druhou stranu je tento systém nevýhodný v tom, že se o určitou dobu pozdrží vydání rozhodnutí o uložení kázeňského trestu.“*

5.5 Vyhodnocení výzkumu, komentář

Z provedených rozhovorů vyplynulo, že ačkoliv jsou odsouzení ihned po nástupu do výkonu trestu odněti svobody a pak vždy při přemístění do jiné věznice seznamováni s legislativou upravující výkon trestu, jejich znalost povinností je nedostatečná. Vliv na tuto skutečnost nemá ani to, že seznámení s legislativou stvrzují svým podpisem. Odsouzení se z větší části zajímají o svá práva, která si vynucují i podáváním stížností k jejich dosažení, ačkoliv většinou nejsou jejich práva nijak dotčena.

Problematické se ukládání trestů jeví u odsouzených, na které se tresty nedají použít s ohledem na výsledný efekt kázeňského trestu (je jim to jedno, jdou si odpočinout na „chatu“). Dále jsou spatřovány nedostatky ve zdlouhavosti kázeňského řízení a nedostatečné kapacitě oddělení pro výkon kázeňských trestů (uzavřeného oddělení), které pak má za následek, že doba od spáchání přestupku k vykonání kázeňského trestu je natolik dlouhá, že pro mnoho odsouzených již výkon takového trestu nemá prakticky

žádný význam, jelikož si trest přímo nespojí se spáchaným přestupkem. Zejména odsouzení, kteří nejsou motivováni k bezproblémovému výkonu trestu (nemají zájem o podání žádosti o podmíněné propuštění, přeřazení do mírnějšího typu věznice, využívání motivačních faktorů plynoucích ze zařazení do výhodnější dostupné skupiny vnitřní diferenciací), nepocítují represivní dopad kázeňských trestů, a proto se dopouštějí dalšího porušování povinností.

Právo na podání stížnosti proti uloženému kázeňskému trestu není odsouzenými dlouhodobě příliš využíváno, a to ani poté, co přibyla možnost soudního přezkumu takového rozhodnutí. Na tuto skutečnost má vliv zejména komunikace zaměstnance s kázeňskou pravomocí s odsouzeným při ukládání kázeňského trestu, kdy je s odsouzeným celá problematika důkladně rozebrána a vysvětlena. Část odsouzených přistupuje k uloženému kázeňskému trestu pouze jako k záznamu v osobní kartě a nikterak výrazně nevnímá dopad uloženého kázeňského trestu a tudíž nepřistupuje k podání stížnosti proti rozhodnutí o kázeňském trestu.

Z provedeného výzkumu vyplývá, že efektivita kázeňského řízení přímo souvisí s motivací odsouzeného k bezproblémovému průběhu výkonu trestu odnětí svobody a rychlostí, která uplyne od spáchaní kázeňského přestupku do jeho potrestání a následného vykonání uloženého kázeňského trestu.

6 VLIV SLOŽITOSTI KÁZEŇSKÉHO ŘÍZENÍ NA ROZLOŽENÍ ODMĚN A TRESTŮ

K posouzení vlivu legislativních změn na kvantitativní rozložení odměn a kázeňských trestů využiji vyhodnocení kázeňské praxe ve Věznici Pardubice za období 2010 – 2015. Toto období má dle mého soudu dostatečnou vypovídací hodnotou a zároveň je vhodně zvolené, jelikož v jeho průběhu došlo ke změně způsobené nálezem soudu, kdy byl rozšířen okruh kázeňských trestů, proti jejichž uložení je možné se domáhat jejich přezkoumání soudem. Dřívější právní úprava umožňovala přezkoumání soudem pouze při uložení kázeňského trestu propadnutí věci a při zabrání věci. Zabráni věci sice není kázeňským trestem, nýbrž ochranným opatřením, ovšem vztahuje se k věcem, které s kázeňským přestupkem souvisí. Zabráni věci pak postihuje jak pachatele kázeňského přestupku, tak též majitele dané věci, zpravidla se k vlastnictví nepovolené věci skutečný majitel nepřihlásí, aby sám sebe nevystavil riziku kázeňského postihu.

Rozšíření opravných prostředků proti uloženému kázeňskému trestu o možnost obrátit se na soud nevedlo samo o sobě k větší složitosti kázeňského řízení. Složitějším se kázeňské řízení stalo teprve od 1. 1. 2014, kdy vstoupilo v účinnost nařízení generálního ředitele Vězeňské služby č. 70/2013 upravující průběh kázeňského řízení. Toto nařízení reagovalo na novelu zákona o výkonu trestu odnětí svobody, která posílila práva odsouzených v průběhu kázeňského řízení o možnost navrhnout důkazy sloužící k jeho obhajobě.

Oproti dřívější praxi, kdy návrhové sepsal na stanoveném formuláři záznam o kázeňském přestupku, kde uvedl všechny důležité okolnosti související s domnělým přestupkem, včetně vyjádření osoby podezřelé z kázeňského přestupku, výpovědi svědků daného jednání a dalších skutečností, které by mohly sloužit jako důkazní prostředek, bylo nutné od 1. 1. 2014 zpracovat k jednomu skutku hned několik dokumentů. Na jednom formuláři byl podrobně popsán skutek, na dalším vyjádření podezřelého ze spáchání kázeňského přestupku, na dalším pak výpovědi případných svědků. V průběhu kázeňského řízení pak zaměstnanec s kázeňskou pravomocí musel znovu vyslechnout a sepsat výpovědi pachatele přestupku a všech svědků. Setkal jsem se tak s kázeňským řízením, při kterém mělo dojít k fyzickému napadení tří odsouzených dalšími třemi odsouzenými. Kázeňské řízení tedy bylo vedeno proti třem údajným agresorům, kdy tito všichni figurovali v jednotlivých případech buď jako pachatelé kázeňského přestupku, nebo jako

svědci. Dále bylo nutné vyslechnout všechny, kteří uváděli, že se stali obětí fyzického násilí, neboť vystupovali ve všech třech případech také jako svědci. Jelikož součástí spisu kázeňského řízení jsou i další dokumenty, které mohou přispět k objasnění průběhu události, jako například záznamy o zjištění (oznámení) fyzického násilí, měly na konci jednotlivé spisy 20 dokumentů. Pro zajímavost uvádím, že kázeňské řízení bylo zastaveno, jelikož se v jeho průběhu nepodařilo prokázat, že došlo ke kázeňskému přestupku, respektive že se kázeňského přestupku dopustili odsouzení, proti kterým bylo řízení vedeno.

V průběhu roku 2014 pak bylo toto nařízení generálního ředitele na základě zkušeností z praktické činnosti při vedení kázeňských řízení vyhodnoceno a připomínky z věznic byly alespoň částečně zohledněny při přípravě nového nařízení k realizaci kázeňských řízení s obviněnými, odsouzenými a chovanci. Bylo vydáno Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 36/2014, které v mnohém kázeňské řízení zjednodušilo, ovšem samozřejmě pouze v mezích stanovených zákonem o výkonu vazby, zákonem o výkonu trestu odnětí svobody a zákonem o výkonu zabezpečovací detence a s ohledem na správní řád.

6.1 Kvantitativní rozložení odměn a trestů

K dále uvedeným přehledům o kázeňské praxi je nutné uvést, že na počátku roku 2013 výrazně ovlivnila počty vězněných osob amnestie prezidenta republiky. Tato situace se dotkla i pardubické věznice, kde došlo k poklesu počtu odsouzených o téměř 40%. Během roku 2013 se počty odsouzených postupně navyšovaly, ale i tak se jednalo o značný rozdíl oproti stavu před amnestií. *K 1. lednu 2013 jsme měli v pardubické věznici 769 vězňů, nyní jich je 577. Máme tedy nyní zhruba o dvě stovky vězňů méně než tehdy.*⁵⁰ Ovšem ke konci roku 2014 již byly celkové počty odsouzených na zhruba stejné úrovni jako na začátku roku 2013. Ve Věznici Pardubice však v roce 2014 vlivem probíhajících rekonstrukcí a změnám v členění ubytovací kapacity vykonávalo trest odnětí svobody

⁵⁰http://pardubice.idnes.cz/po-amnestii-se-zase-tolik-veznu-zpet-do-pardubicke-veznice-nevratilo-1j5-/pardubice-zpravy.aspx?c=A140104_2018062_pardubice-zpravy_jah

průměrně 587 odsouzených.⁵¹ Rok 2015 pak již byl plně srovnatelným s roky před amnestií.

Přehled kázeňských trestů uložených odsouzeným ve Věznici Pardubice v letech 2010-2015

ULOŽENÉ KÁZEŇSKÉ TRESTY/ROK	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Důtka	61	83	61	42	38	78
Snížení kapesného	0	0	0	0	0	0
Zákaz přijetí balíčku	0	0	0	0	0	3
Pokuta	0	0	0	0	0	0
Propadnutí věci	15	8	7	2	3	10
Umístění do uzavřeného oddělení s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení	195	190	209	190	146	219
Celodenní umístění do uzavřeného oddělení	22	21	18	58	48	55
Samovazba	0	0	0	0	0	8
Odnětí výhod	0	0	4	0	0	0
ULOŽENÉ KÁZEŇSKÉ TRESTY CELKEM	293	302	299	292	235	373

Ze statistiky kázeňských trestů lze snadno vyčíst, že ačkoliv v roce 2011 došlo k rozšíření opravných prostředků proti uloženému trestu o soudní přezkum takového rozhodnutí, nikterak se tento stav neprojevil v počtu a složení uložených kázeňských trestů. Přestože by se to mohlo na první pohled zdát, pokles v roce 2014 pak nebyl způsoben větší složitostí kázeňského řízení způsobenou vydáním nového vnitřního předpisu Vězeňské služby toto upravujícího, ale výše uvedenou změnou v členění ubytovací kapacity pardubické věznice. Docházelo k přemísťování značného počtu odsouzených v typu věznice s dozorem a jejich „nahrazením“ odsouzenými v typu věznice s ostrahou. Nižší počet kázeňských přestupků pak byl způsoben jejich postupným sžíváním se s věznicí, jejím řádem a specifikami zdejší věznice. Dalo by se říci, že se nejdříve museli rozkoukat, než se naplno projeví jejich dispozice k páčání kázeňských přestupků. Museli se také navzájem poznat, aby zjistili, na koho se mohou spolehnout a na koho si musí dát pozor,

⁵¹<http://vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/mesicni-statisticke-hlaseni-1233/mesicni-statisticke-hlaseni-za-rok-2014>

s kým se dá „šmelit“, jak se dostat k nepovoleným věcem apod. V roce 2015 naopak došlo k výraznému nárůstu uložených kázeňských trestů, což souvisí s přeplněností věznic, koncentrací značného množství odsouzených v ubytovnách, s tím související vztahové problémy, zahlcováním personálu dalšími činnostmi, které nesouvisejí s výchovným působením na odsouzené apod.

Přehled odměn udělených odsouzeným ve Věznici Pardubice v letech 2010-2015

UDĚLENÉ ODMĚNY/ROK	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Pochvala	1991	1921	1831	1586	1036	1270
Zvýšení doby trvání návštěv	539	533	511	445	250	291
Povolení jednorázového nákupu	0	3	1	1	0	0
Zvýšení kapesného	0	0	0	6	0	0
Věcná nebo peněžitá odměna	67	1	0	0	0	0
Rozšíření osobního volna	124	72	24	21	2	18
Povolení opustit věznici	67	69	78	83	29	29
Přerušování trestu	30	49	20	20	8	9
ULOŽENÉ KÁZEŇSKÉ TRESTY CELKEM	2818	2648	2465	2162	1325	1617

Na přehledu udělených odměn je vidět výrazný pokles počtu odměn v letech 2014 a 2015. Ten je způsoben zaměřením na větší zásluhovost při jejich udělování, aby nedocházelo ke snižování významu odměňování a jeho devalvací. I tak ovšem počet odměn výrazně převyšuje počet uložených kázeňských trestů.

ZÁVĚR

Ačkoliv mohu souhlasit s argumentem, že u značné části odsouzených se jedná pouze o účelové chování, jehož motivací je získat všechny zákonné výhody, ať už z důvodu „klidného“ průběhu výkonu trestu, nebo k zajištění dobrého hodnocení k žádosti o podmíněné propuštění, přesto i v takovém případě působí odměny pozitivně na chování odsouzených. Pokud jsou odsouzenému udělovány odměny, znamená to, že plní všechny své povinnosti vyplývající ze zákona o výkonu trestu, alespoň tedy tak, jak jsou zaměstnanci schopni posoudit, jinými slovy posuzují to chování a vystupování, které je „viditelné“.

Aby kázeňský trest působil výchovně, preventivně a byl jasným signálem ostatním, musí následovat v co nejkratší době od spáchání kázeňského přestupku. Nestačí ovšem trest uložit, bez následné brzké realizace opět jeho význam klesá. Ne vždy se ovšem toto podaří zrealizovat, obzvláště v případě závažných kázeňských přestupků, kdy je dokazování složité, či se čeká na shromáždění všech důkazních prostředků.

Systém odměňování a trestání jako takový ovšem považují za účinný nástroj k ovlivňování a korekci chování odsouzených. Bylo by však vhodné jej doplnit, například o již zmiňovaný časově vymezený zákaz telefonních hovorů s osobami blízkými, zvýšit maximální rozsah kázeňského trestu umístění do uzavřeného oddělení a stanovit okruh provinění, za která by nebylo možné kázeňský trest zahladit, respektive stanovit minimální lhůtu od uložení kázeňského trestu do jeho možného zahlazení, tzn. stanovit obdobný systém, jako je v případě možnosti podání žádosti o podmíněné propuštění, kdy je stanoveno jaká část výkonu trestu odnětí svobody musí uplynout, aby se soud vůbec takovou žádostí zabýval. V případě odměňování pak pro značnou část odsouzených, kteří nemají reálnou možnost dosáhnout na nejvyšší odměny v podobě povolení opustit věznici nebo přerušení výkonu trestu, byla největší motivace možnost získat finanční odměnu. To ovšem souvisí s ekonomickou situací, nikoli s legislativou nastaveným systémem odměňování. Souhlasím s kritikou udělování odměn odsouzeným, že počet odměn, respektive schopnost odsouzených vytvořit si podmínky pro jejich udělení, nikterak nevypovídá o jejich nápravě. Dle mého názoru toto ovšem není jejich smyslem. Odměňování a trestání je pouze prostředkem k zajištění pořádku a kázně ve věznicích, nemůžeme očekávat, že chování odsouzeného na svobodě tím bude ovlivněno, neboť v civilním životě nebude nikdo odměňovat jeho chování, tak jako je odměňováno ve výkonu trestu odnětí svobody. Cílem odměňování by mělo být posilování a vytváření

podnětů k žádoucímu jednání a chování odsouzených a pozitivní motivování k tomuto cíli. Že někteří soudci posuzují odsouzené podle počtu odměn, nikoli podle toho, zda celkově plní stanovený program zacházení a jestli se změnil jeho náhled na spáchanou trestnou činnost, je věc druhá. To ovšem není chyba institutu kázeňského řízení. V odsouzených to pak podporuje onen hon za co největším počtem odměn.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BÁRTÍK F., *Tábory nucené práce se zaměřením na tábory zřízené při uranových dolech v letech 1949 - 1951*, Praha: Úřad vyšetřování a dokumentace zločinů komunismu, 2009, 221 stran. ISBN 978-80-86621-31-9.
2. ČERNÍKOVÁ V., *Sociální ochrana, terciární prevence, její možnosti a limity*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 244 stran. ISBN 978-80-7380-13.
3. FARRINGTON K., *Svět za mřížemi*, Líbeznice: Víkend, 2009, 208 stran. ISBN 978-80-7433-009-4.
4. FRANCEK J., *Katovské řemeslo v českých zemích*, Hradec Králové: Muzeum východních Čech Hradec Králové, 2007, 104 stran. ISBN 978-80-85031-00-3.
5. HAVLÍČKOVÁ M., MIOVSKÝ M., SPIRIG H., *Vězeňství a nelegální drogy*, Praha: Úřad vlády ČR, 2003, 138 stran. ISBN 80-86734-03-X.
6. HENDRYCH I., *Penologie*, Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2012. 86 stran.
7. Historická penologie, vydává Akademie Vězeňské služby ČR – kabinet dokumentace a historie, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015.
8. HUSSEINI F., *Kázeňské trestání odsouzených (od trestání na těle k trestání na svobodě, od právního offsidu k soudnímu přezkumu)*, In COFOLA 2010: the Conference Proceedings. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 17 stran. ISBN 978-80-210-5151-5.
9. JANÁK D., *Kapitoly o československém vězeňství 1945 – 1955. Historické souvislosti, právní základy a politické aspekty*, Opava: Slezské zemské muzeum v Opavě, 2002, 253 stran. ISBN 80-86224-34-1.
10. JELÍNKOVÁ T., REJFEK T., *Některé praktické pohledy na výkon zabezpečovací detence*, dostupné na <http://www.advokatijelinek.cz/nektere-prakticke-pohledy-na-vykon-zabezpecovaci-detence.html>.
11. JŮZL M., *Penitenciariстика a penologie*, Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2012, 149 stran. ISBN 978-80-87182-24-6.

12. KALÁBOVÁ K., KALÁB V., *Historie zemské donucovací pracovní a věznic pro ženy v Pardubicích*, Praha: Vězeňská služba ČR, 2006, 106 stran.
13. KOPECKÁ Ilona., *Psychologie I. díl, Učebnice pro obor sociální činnost*, Praha: Grada Publishing., 2011, s. 29. ISBN 978-80-247-3875-8.
14. KUBÍČKOVÁ, P., KMĚTÍK, I. *Penologie: studijní materiál pro SOŠ ochrany osob a majetku*. Karviná, 2011, 130 stran.
15. LOVASOVÁ L., SCHMIDOVÁ K., *Tělesné tresty*, Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, 24 stran. ISBN 80-86991-75-X.
16. MAREŠOVÁ A., *Drogy a česká vězeňská populace v kontextu drogové scény a trestněprávní legislativy*, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004, 126 stran. ISBN 80-7338-018-8.
17. MAŘÁDEK V., *Vězeňství*, Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2005, 203 stran. ISBN 80-7368-002-5.
18. MATOULEK J., SEJKOROVÁ H., *Právní rádce odsouzeného*, Praha: Leges, 2011, 223 stran. ISBN 978-80-87212-89-9.
19. MOTEJL, O., VARVAŘOVSKÝ, P., et al., *Vězeňství*, Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2010, 336 stran. ISBN 978-80-7357-606-6.
20. RASZKOVÁ T., HOFERKOVÁ S., *Kapitoly z penologie I*, Hradec Králové: Gaudeaums, 2013, 126 stran. ISBN 978-80-7435-264-5.
21. REGENT M., TOLAR J., *Zákon o výkonu trestu odnětí svobody*, komentář, Praha: Orbis, 1966, 412 stran. ISBN 11-048-66.
22. SKALKOVÁ J., *Obecná didaktika 2. rozšířené a aktualizované vydání*, Praha: Grada Publishing, 328 stran. ISBN 978-80-247-1821-7.8-0.
23. SKLENÁK V., *Data, informace, znalosti a Internet*, Praha: CH Beck, 2001, 507 stran. ISBN 8071794090.
24. SOCHŮREK J., *Kapitoly z penologie I. díl, Úvod do teorie trest a trestání*, Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, 57 stran. ISBN 978-80-7372-203-6.
25. SOCHŮREK J., *Kapitoly z penologie II. Díl, Teorie a praxe zacházení s vězňnými*, Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, 77 stran. ISBN 978-80-7372-204-3.

26. SOCHŮREK J., *Kapitoly z penologie III. Díl, Negativní jevy ve vězení*, Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, 77 stran. ISBN 978-80-7372-204-3.
27. ŠTĚRBA V., *Penologie*, Praha: Armex publishing, 2007, 148 stran. ISBN 978-80-86795-48-5.
28. VETEŠKA J., *Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky*, Praha: Wolters Kluver., 2015, 252 stran. ISBN 9788074788994.
29. VARVAŘOVSKÝ P., VALÁŠEK M., *Přestupky*, Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2012, 254 stran. ISBN 978-80-7357-945-6.
30. WERNEROVÁ I., *Komunikace pro každého*, Prostějov: Computer media, 2010, 240 stran. ISBN 978-80-7402-064-3.
31. Západočeská univerzita v Plzni, *Učební text sociologie*, 51 stran, dostupné na <https://fpe.zcu.cz/>.